

**Mäntsälän kunnan
varhaiskasvatussuunnitelma
2022**

Nimi	Mäntsälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2022
Kunta	Mäntsälä
Pdf luotu	30.5.2022

SISÄLTÖ

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat.	1
1.1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus.	2
1.2. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma.	3
1.3. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma.	5
1.4. Paikallisesti päätettävät asiat.	7
2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet.	9
2.1. Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet.	9
2.2. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot.	14
2.3. Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua.	15
2.4. Arvoperusta.	16
2.5. Oppimiskäsitys.	21
2.6. Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus.	22
2.7. Laaja-alainen osaaminen.	24
2.7.1. Ajattelu ja oppiminen.	24
2.7.2. Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu.	25
2.7.3. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot.	26
2.7.4. Monilukutaito.	26
2.7.5. Digitaalinen osaaminen.	27
2.7.6. Osallistuminen ja vaikuttaminen.	27
2.8. Paikallisesti päätettävät asiat.	28
3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri.	29
3.1. Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet.	30
3.1.1. Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä.	31
3.1.2. Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö.	31
3.1.3. Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo.	32
3.1.4. Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus.	34
3.1.5. Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa.	34
3.2. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt.	35
3.3. Yhteistyö varhaiskasvatuksessa.	37
3.3.1. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö.	37
3.3.2. Yhteistyö eri tahojen kanssa.	38
3.4. Paikallisesti päätettävät asiat.	38
4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen.	40

4.1. Pedagogisen toiminnan viitekehys.	40
4.2. Pedagoginen dokumentointi.	41
4.3. Monipuoliset työtavat.	42
4.4. Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä.	43
4.5. Oppimisen alueet.	45
4.5.1. Kielten rikas maailma.	45
4.5.2. Ilmaisun monet muodot.	47
4.5.3. Minä ja meidän yhteisömme.	49
4.5.4. Tutkin ja toimin ympäristössäni.	50
4.5.5. Kasvan, liikun ja kehityn.	51
4.6. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia.	53
4.6.1. Kaksikielinen varhaiskasvatus.	54
4.7. Paikallisesti päätettävät asiat.	55
5. Lapsen tuki.	56
5.1. Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut.	56
5.2. Yhteistyö tuen aikana.	57
5.2.1. Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö.	57
5.2.2. Monialainen yhteistyö.	58
5.3. Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa.	59
5.3.1. Yleinen tuki.	60
5.3.2. Tehostettu tuki.	60
5.3.3. Erityinen tuki.	61
5.3.4. Tuen muodot.	61
5.4. Lapsen tuen arviointi.	63
5.5. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana.	64
5.6. Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista.	66
5.7. Paikallisesti päätettävät asiat.	67
6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus.	70
6.1. Paikallisesti päätettävät asiat.	70
7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa.	71
7.1. Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen.	71
7.2. Paikallisesti päätettävät asiat.	73

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuslain perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatuslaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki, on osa varhaiskasvatusta. Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Tämä perusteasiakirja on laadittu inklusion periaatteiden mukaisesti, joita tarkastellaan erityisesti arvoperustaa käsittelevässä luvussa 2, toimintakulttuurin näkökulmasta luvussa 3 ja lapsen tuen näkökulmasta luvussa 5. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpia tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista.

Mäntsälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2022 on hyväksytty Sivistyslautakunnassa 14.6.2022 §7.

Mäntsälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2022 ohjaa Mäntsälän kunnan alueella olevaa kunnallista ja yksityistä varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatussuunnitelma on työväline varhaiskasvatuksen henkilöstölle. Sen kautta välitetään tietoa varhaiskasvatuksesta myös huoltajille ja yhteistyökumppaneille. Mäntsälän kunnan sivistys- ja hyvinvointipalvelut on vastuussa paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnasta ja kehittämisestä. Mäntsälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2022 hyväksytään suomen kielellä. Varhaiskasvatussuunnitelma noudattaa Opetushallituksen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden vuoden 2022 rakennetta ja asioiden käsittelyjärjestystä. Paikalliset tarkennukset on kirjoitettu valtakunnallisen perusteiden tekstiin jälkeen. Ryhmien erityispiirteet kirjataan vuosittain laadittavaan ryhmäkohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan (ryhmävasu).

Mäntsälän varhaiskasvatushenkilöstö, lapset ja huoltajat ovat osallistuneet varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen, arviointiin ja kehittämiseen seuraavalla tavalla:

Mäntsälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelmassa 2022 on päivitetty vuonna 2019 varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattuja asioita sekä varhaiskasvatuslain 1.8.2022 vaatimia

muutoksia. Henkilöstö vastasi kyselyyn loppusyksystä 2021. Varhaiskasvatussuunnitelman päivittyminen on keskittynyt inklusiivisen varhaiskasvatuksen ja lapsen tuen toteutumiseen. Päiväkodin johtajat ja henkilöstö ovat käyneet keskustelua varhaiskasvatuksen arvoista, oppimisympäristöstä, laaja-alaisesta osaamisesta, toimintakulttuurista ja toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä. Tuen osioon liittyviä paikallisia painopisteitä ovat päivittäneet konsultoivat varhaiskasvatuksen erityisopettajat. Kunnalliset ja yksityiset päiväkodin johtajat ja konsultoivat varhaiskasvatuksen erityisopettajat ovat kokoontuneet pedagogisiin kokouksiin varhaiskasvatussuunnitelmaan liittyen kuukausittain kevään 2022 aikana. Henkilöstölle on ollut pedagogisia alustuksia osana varhaiskasvatuksen tasa-arvohanketta 2021-2022 varhaiskasvatussuunnitelman päivitykseen liittyen.

Lapset ja heidän huoltajansa ovat osallistuneet Mäntsälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelman 2022 laatimiseen huoltajille tehdyn kyselyn kautta. Lasten huoltajille tehtiin sähköinen kysely, joka pohjautuu Kansallisen koulutuskeskuksen (Karvi) laadun indikaattoreihin. Kyselyssä kartoitettiin huoltajien näkemyksiä lasten ja huoltajien osallisuuteen, tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen sekä väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisemiseen Mäntsälän varhaiskasvatuksessa. Päiväkodin johtajat ovat varhaiskasvatussuunnitelman laadintaprosessin aikana perehtyneet henkilöstönsä kanssa valtakunnallisiin Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman laatimisessa on tehty yhteistyötä kunnallisen ja yksityisen järjestämän varhaiskasvatuksen, perusopetuksen sekä sosiaali- että terveystoimen asiantuntijoiden kanssa. Päiväkodin johtajat ja konsultoivat varhaiskasvatuksen erityisopettajat osallistuivat Opetushallituksen perusteisiin perehdyttäviin koulutuksiin.

Varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioidaan varhaiskasvatuksen kaikilla tasoilla jatkuvasti. Ryhmävasuissa huomioidaan lapsiryhmän tarpeet. Varhaiskasvatuksessa toteutetaan huoltajille kysely säännöllisesti. Lasten ääni tulee kuuluviin arjen osallisuuden ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelun kuulemisen kautta. Huoltajilta saatu päivittäinen palaute sekä varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa esiin tullut palaute hyödynnetään arvioinnissa ja kehittämisessä. Varhaiskasvatuksessa voidaan toteuttaa myös muita kyselyitä. Arviointia ja kehittämistä suoritetaan Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) perusteiden mukaisesti. Opetushallitus tuottaa varhaiskasvatuksen tietovarantoon (Varda) tallennetuista tiedoista vuosittain varhaiskasvatuksen arvioinnin, kehittämisen, tilastoinnin, tutkimuksen ja muun seurannan sekä ohjauksen tietoaineistoja opetus ja kulttuuriministeriön määräyksen mukaisesti. Edellä kuvattujen huoltaja- ja lapsikyselyjen sekä henkilökuntakyselyjen perusteella kehitetään paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa huomioiden myös ympäröivässä yhteiskunnassa mm. lainsäädännössä tapahtuvat muutokset.

Mäntsälän varhaiskasvatuksen salassa pidettävien tietojen siirtämiseen ja vaihtamiseen liittyvät käytännöt on kuvattu varhaiskasvatuksen tietosuojaselosteessa. Tietosuojaselosteet ovat luettavissa Mäntsälän kunnan www. sivuilla. Varhaiskasvatuksen tietojen siirtymäkäytännöt on kuvattu luvussa 2.3.

1.1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti päätettäviä asioita, jotka

ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimista ja varhaiskasvatuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selvittää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan **varhaiskasvatuksen järjestäjällä** kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoittaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

1.2. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen järjestäjien tulee laatia ja hyväksyä valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman laatimisvelvoite koskee myös kunnan hankkimaa avointa varhaiskasvatustoimintaa ja kunnan valvomaa yksityistä lasten päiväkotitoimintaa tai yksityistä perhepäivähoitoa. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia ja niitä tulee arvioida ja kehittää. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voidaan laatia kaikkia toimintamuotoja koskevaksi (päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta) tai kullekin toimintamuodolle erikseen. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat sopia järjestäjärajat ylittävästä yhteistyöstä varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa, arvioitaessa ja kehitettäessä.

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Suunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikalliset suunnitelmat voivat tarkentaa valtakunnallisia perusteita, mutta ne eivät voi sulkea pois mitään lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämää tavoitetta tai sisältöä.

Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon muut paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
- kotoutumissuunnitelma
- yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii siitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstölle, huoltajille sekä lapsille annetaan mahdollisuus osallistua paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen.

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen. Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä hyväksyy varhaiskasvatussuunnitelman erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä, saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa varhaiskasvatusta varten.

Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardasta tuotettua arviointitietoa sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen tuottamia arviointityökaluja. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

Varhaiskasvatusta järjestetään Mäntsälässä kunnallisissa ja yksityisissä päiväkodeissa, perhepäivähoidossa sekä kerho- ja avoimena varhaiskasvatustoimintana. Lähiluonto ja

sen oppimisympäristöjen hyödyntäminen ovat toiminnassa paikallisesti leimaa antavia mm. päiväkodeissa toimivissa luontoesiopetusryhmissä.

Varhaiskasvatus on osa Mäntsälän kunnan sivistys- ja hyvinvointipalvelualueetta. Toiminnan suunnittelussa, kehittämisessä ja arvioinnissa tehdään tiivistä yhteistyötä Mäntsälän kunnan perusopetuksen kanssa.

Mäntsälän varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa on otettu huomioon seuraavat paikalliset suunnitelmat:

Alueellinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2022-2025

Mäntsälän Kotouttamisohjelma 2017-2021

Mäntsälän kunnan esiopetuksen opetussuunnitelma 2020

Mäntsälän kunnan hyvinvointiraportti 2021 ja Mäntsälän kunnan hyvinvointisuunnitelma 2022-2025

Mäntsälän kunnan perusopetuksen opetussuunnitelma 2016

Mäntsälän kunnan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen suunnitelma lapsen suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä 2021

Mäntsälän kunnan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2021

Mäntsälän kuntastrategia 2022-2025

Varhaiserityiskasvatuksen linjaukset 1.8.2019

Kuva 1. Hiekkaleikit

1.3. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatuslain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohdaksi tulee olla lapsen etu ja tarpeet. Myös lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntee lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitettäessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle. Ne kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla ja oppimisympäristöillä tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Tavoitteita asetettaessa otetaan huomioon myös huoltajan ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, oppimisesta, ja tuen tarpeista.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmista nousevat tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi osallistua perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja arviointiin osallistuvat tarvittaessa myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuki, sen toteuttaminen sekä tuen vaikuttavuuden ja tukitoimien toteutumisen arviointi. Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkehoitoa, laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti. Varhaiskasvatuksessa annettavaa tukea käsitellään tarkemmin luvussa 5.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä varhaiskasvatuksen pedagogisten toimintakäytäntöjen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja oppimiseen seurataan säännöllisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy. Lapsen tuen tarvetta sekä tuen riittävyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta on arvioitava ja suunnitelmaa päivitettävä aina tuen tarpeen muuttuessa. Jos lapsi saa tehostettua tai erityistä tukea, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti. Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioidessa arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen ja tukitoimien vaikuttavuuteen.

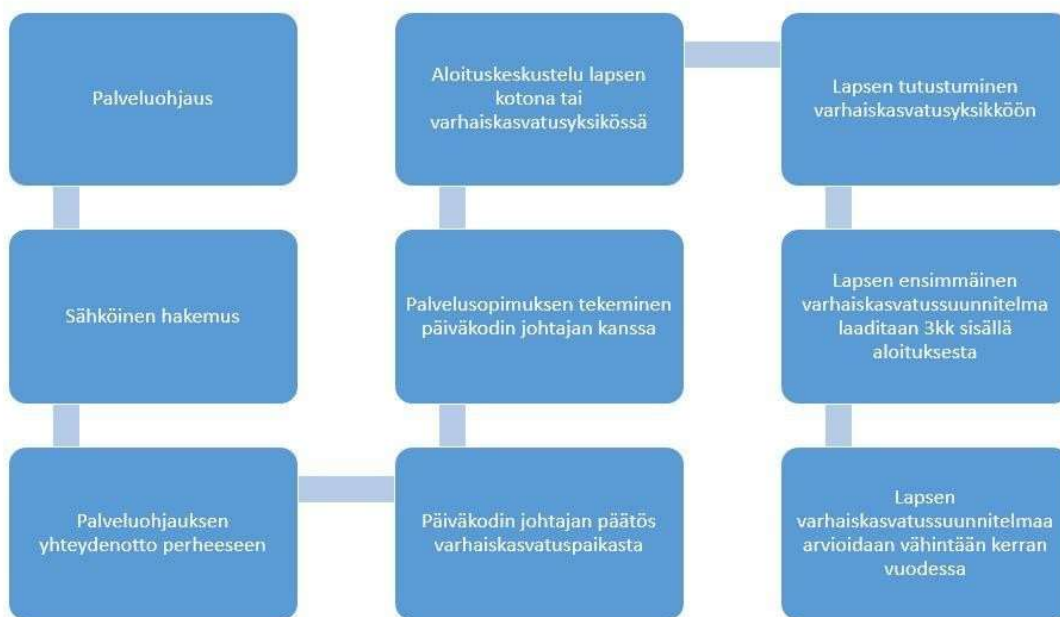
Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- mahdollinen suunnitelma lääkähoidosta
- lapsen, henkilöstön ja huoltajan yhdessä sopimat asiat
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä. Varhaiskasvatustilain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä.

Mäntsälässä lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan yhdessä huoltajien kanssa viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun lapsi on aloittanut varhaiskasvatuksessa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan tarvittaessa yleinen tuki, tehostettu tuki tai erityinen tuki. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista arvioidaan vähintään kerran vuodessa. Kerhoissa ja avoimessa varhaiskasvatuksessa ei laadita lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Mäntsälässä lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lomakkeelle, joka voidaan täyttää joko sähköisesti tai paperiversiona. Ennen varhaiskasvatussuunnitelman keskustelua perheet ja henkilöstö täyttävät lapsen ikä- ja kehitys huomioiden havainnointi- ja haastattelulomakkeet, joiden avulla valmistaudutaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen. Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaan kirjatut tavoitteet ja toimenpiteet koskevat myös esiopetusta täydentävää varhaiskasvatusta.

Taulukko 1. Lapsen vasu - prosessikaavio

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessi:

Tietoa varhaiskasvatuksesta saa Mäntsälän kunnan www.sivuilla tai soittamalla palveluohjaajalle. Hakuprosessi alkaa sähköisen varhaiskasvatushakemuksen täyttämisestä. Kun perhe on saanut tiedon varhaiskasvatuspaikasta, perhe ilmoittaa, mikäli ei ota kyseistä paikkaa vastaan. Palvelusopimus tehdään yhdessä huoltajien ja päiväkodin johtajan kanssa. Aloituskeskustelua tarjotaan ensisijaisesti perheen kotona tehtäväksi päiväkotien osalta. Aloituskeskusteluun osallistuu vähintään yksi ryhmän kasvatushenkilöstöstä, mahdollisuuksien mukaan kaksi. Tutustumiskäytäntöihin kuuluu lapsen tutustuminen varhaiskasvatukseen arjen eri tilanteissa yhdessä huoltajan tai huoltajien kanssa. Tutustuminen hoitopaikkaan jatkuu sen jälkeen, kun lapsi on jo aloittanut varhaiskasvatuksessa.

Mikäli lapsella on tiedossa oleva tuen tarve, konsultoiva varhaiskasvatuksen erityisopettaja on yhteydessä perheeseen ja sopii tarvittaessa tutustumiskäynnin kotiin ennen varhaiskasvatuksen aloittamista. Tavoitteena on, että Mäntsälässä tuen tarpeessa olevasta lapsesta saadaan tietoa ennen varhaiskasvatuksen aloitusta myös terveydenhoitajan tai jonkun muun monialaisen verkoston jäsenen kautta.

1.4. Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan varhaiskasvatustlain mukaisesti varhaiskasvatuksen järjestäjän päättämällä tavalla tässä luvussa ja muualla näissä perusteissa kuvattuja tavoitteita ja periaatteita noudattaen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään kunkin pääluvun lopussa, mitä paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa tulee kyseisen luvun osalta päättää ja kuvata.

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa voidaan käyttää perustetekstiä. Olennaista on kuitenkin avata ja konkretisoida tekstiä siten, että se ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen toteuttamista ja kehittämistä paikallisesti.

Paikallisesti voidaan laatia erilliset suunnitelmat varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoille. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat voidaan laatia myös järjestäjien yhteistyönä.

Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voidaan hyväksyä kokonaan tai osittain joko kunta-, yksikkö-, ryhmä- tai toimintamuotokohtaisena. Yksityisen palveluntuottajan

varhaiskasvatussuunnitelma voidaan hyväksyä edellä mainituin periaattein tai koko palveluntuottajan toimintaa koskevana. Paikallista suunnitelmaa arvioidaan säännöllisesti ja sitä kehitetään arvioinnin pohjalta.

Paikallista suunnitelmaa laadittaessa varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää

- millä kielillä varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan ja hyväksytään
- laaditaanko varhaiskasvatussuunnitelma kokonaan tai osittain järjestäjä-, yksikkö-, ryhmä-, toimintamuotokohtaisena tai alueellisina suunnitelmina
- millaista varhaiskasvatussuunnitelman rakennetta, asioiden käsittelyjärjestystä ja julkaisutapaa käytetään
- miten varhaiskasvatuksen henkilöstö, lapset ja huoltajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen, arviointiin ja kehittämiseen
- miten yhteistyö esiopetuksen, perusopetuksen ja hyvinvointialueen sosiaali- ja terveystoimen asiantuntijoiden sekä muiden tarvittavien yhteistyökumppaneiden kanssa toteutetaan varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa
- miten paikalliset erityispiirteet, varhaiskasvatuksen erilaiset järjestämisen tavat, kehittämisen tavoitteet sekä lapsia koskevat muut paikalliset suunnitelmat otetaan varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa huomioon
- miten paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista arvioidaan ja miten sitä kehitetään (katso myös luku 7).

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan

- lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen prosessi paikallisesta näkökulmasta. Kuvauksessa määritellään laadintaan, seurantaan ja arviointiin liittyvä yhteistyö ja vastuut varhaiskasvatustilain sekä näiden perusteiden mukaisesti
- varhaiskasvatuksen salassa pidettävien tietojen siirtämiseen ja vaihtamiseen liittyvät käytännöt
- tukeen liittyvien hallintopäätösten laatimisen prosessi paikallisesta näkökulmasta.

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

2.1. Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatustilain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla.

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatustilain julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatustilain palveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatustilain järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatustilain koskevien säästösten sekä varhaiskasvatustilain suunnitelman perusteiden mukaisesti. Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta vastaavat kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, aluehallintovirasto sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatustilain lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

Varhaiskasvatustilain järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatustilain lakiin ja varhaiskasvatustilain annettuun valtioneuvoston asetukseen sekä Varhaiskasvatustilain suunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatustilain sovelletaan myös hallintolakia ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Varhaiskasvatustilain järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki, tasa-arvolaki, Euroopan ihmisoikeussopimus, YK:n lapsen oikeuksien sopimus, YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet.

Varhaiskasvatustilain osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea, riippumatta varhaiskasvatustilain järjestäjästä. Varhaiskasvatustilain järjestetään ja kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatustilain esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tukea (myöhemmin lapsen tuki) ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan varhaiskasvatustilain lakia, sosiaalihuoltolakia, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia, kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia ja

terveydenhuoltolakia sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

1. edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvu, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
2. tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti;
3. toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
4. varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
5. turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
6. antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
7. tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
8. kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
9. varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
10. toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa. Huoltajalle järjestetään mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatukseen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatukseen suunnitteluun ja arviointiin. Huoltajan osallistumisesta lapselle mahdollisesti annettavan tuen suunnitteluun ja arviointiin kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisääteisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu. Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamaton. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksista annettuja säädöksiä. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien

rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1). Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, lastenneuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä.

Mäntsälässä huoltajat voivat valita joko kunnallisen tai yksityisen varhaiskasvatuksen palvelut. Varhaiskasvatusta annetaan päiväkodeissa, ryhmäperhepäivähoidossa sekä perhepäivähoidossa. Muu varhaiskasvatus sisältää kerhotoiminnan ja avoimen varhaiskasvatuksen. Perhepäivähoidon varahoito on järjestetty lähipäiväkodeissa. Yhteisiä tapahtumia järjestetään koko varhaiskasvatukselle ja alueittain. Tapahtumiin voivat osallistua sekä kunnalliset että yksityiset varhaiskasvatusyksiköt. Yhteistyötä tehdään esiopetuksen ja lähikoulujen kanssa. Samassa kiinteistössä toimivissa koulu- päiväkodeissa yhteistyötä tehdään päivittäin.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa varhaiskasvatuslain kymmenen tavoitteen toteutumista arvioidaan säännöllisesti. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tehtävänä on päiväkodin johtajan johdolla varmistaa se, että lain henki toteutuu.

Varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa arvioitiin varhaiskasvatuslain (540/2018) kymmenen tavoitteen toteutumista ja käydyn keskustelun perusteella Mäntsälän varhaiskasvatuksen tavoitteena on:

1. edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, terveyttä ja hyvinvointia

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa toiminta on suunniteltu monipuolisesti lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden. Pienryhmätoiminta on keskeinen menetelmä, joka mahdollistaa lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden huomioimisen. Toiminnan suunnittelun lähtökohtana on lapsen kokonaisvaltainen kehitys, jonka mahdollistamiseksi henkilöstöllä on oltava tietoa lapsen kehityksestä. Lapsen kehityksestä saadaan tietoa havainnoimalla sekä yksittäisen lapsen että lapsiryhmän toimintaa. Varhaiskasvatussyksiköissä on strukturoitu arki, jossa tilanteiden mukaan on vaihtelevasti joustoa ja rutiineja.

Lapsen aloitus- ja varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa sovitaan yhdessä huoltajien kanssa lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvistä asioista. Uuden lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa tutustumiseen varataan riittävästi aikaa. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän korostuvat lapsen perushoito (ravinto, liikunta, lepo, hyvä hygienia) turvallisessa ympäristössä. Suunnitelma lapsen suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä on tehty yksikkökohtaisesti. Henkilöstö huolehtii siitä, että kaikki lapset saavat tarvitsemansa huomion. Mäntsälän varhaiskasvatuksessa tehdään tarvittaessa monialaista yhteistyötä lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi.

2. tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa- arvon toteuttamista

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa tarjotaan laadukkaita ja monipuolisia varhaiskasvatuspalveluja. Henkilöstö tukee ja edistää lapsen oppimista yksilöllisesti ja ryhmän jäsenenä. Henkilöstö kannustaa lapsia osallistumaan toimintaan ja rohkaisee lasta itseään keksimään luovia ratkaisuja. Annamme myös yksilöllistä ohjausta ja tukea, mikäli lapsella on jokin erityinen tarve. Henkilöstö reflektoi jatkuvasti omaa tapaansa tehdä työtä.

Kaikki päivittäiset tilanteet ovat lapselle oppimistilanteita. Varhaiskasvatuksen henkilöstö huolehtii varhaiskasvatuksen opettajan johdolla siitä, että ryhmän pedagoginen toiminta on monipuolisesti suunniteltua ja tapahtuu lasta arvostavassa vuorovaikutuksessa. Toiminnan suunnittelussa

huomioidaan lasten tarpeet ja lapsilta tulleet ehdotukset. Suunnittelun lähtökohtana on lasten vahvuudet. Oppimisvälineisiin kiinnitetään huomiota ja ne ovat lasten saatavilla. Tarjolla on myös sukupuolineutraaleja leikkivälineitä, joista lapsi itse voi valita mieluisimman. Oppimisessa korostuu leikki ja toiminnallinen oppiminen.

Henkilöstö kohtaa huoltajat lapsensa asiantuntijoina. Lasten kehitystä ja oppimista havainnoidaan ja dokumentoidaan ja niistä keskustellaan huoltajien kanssa. Myös monialainen yhteistyö (konsultoiva varhaiskasvatuksen erityisopettaja, terapeutit, hyvinvointineuvolan terveydenhoitaja) tukee lapsen oppimista.

3. toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa kaikella toiminnalla on kokonaisvaltainen pedagoginen tavoite, vaikka toteuttamistavat vaihtelevat yksiköstä, lapsiryhmän tarpeista ja henkilöstön toimintatavoista riippuen. Henkilöstöltä vaaditaan herkkyyttä havainnoida tilanteita, toimia joustavasti ja käyttää luovuutta toiminnan suunnittelussa ja ohjauksessa. Henkilöstöltä vaaditaan monipuolista osaamista, jotta monipuolinen pedagoginen toiminta ja myönteiset oppimiskokemukset mahdollistuvat. Lapsille tarjotaan erilaisia kokemuksia leikin, liikunnan, taiteen ja kulttuuriperintöön tutustumisen kautta. Kalenterivuosi huomioidaan toiminnassa.

4. varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön rakentaminen on jatkuva prosessi. Mäntsälän varhaiskasvatuksen oppimisympäristö on pääsääntöisesti hyvin muunneltavissa. Oppimisympäristö suunnitellaan niin, että lapsi voi toimia itsenäisesti. Sen rakentamisessa huomioidaan lasten toiveet ja mielenkiinnon kohteet. Ryhmien toiminnan suunnittelun lähtökohtana on kehittävä oppimisympäristö. Materiaaleja ja leluja on monipuolisesti käytössä ja niitä on mahdollista hankkia tarvittaessa lisää. Toimintamateriaalit ovat lasten saatavilla. Myös yksiköiden välinen yhteistyö rikastuttaa oppimisympäristöjä. Varhaiskasvatuksen yhteisissä projekteissa ja koulutuspäivissä jaetaan tietoja ja taitoja henkilöstön kesken.

Fyysisen oppimisympäristön tulee olla turvallinen, siisti, puhdas, viihtyisä, esteetön ja rakennettu kestävä kehityksen periaatteiden pohjalta. Henkilöstö kannustaa lapsia liikkumaan monipuolisesti ja erilaisissa ympäristöissä. Psykkisen ympäristön tulee olla lasta arvostava, jossa lapsen itsetuntoa tuetaan ja henkilöstö luo luottamuksellisen suhteen lapseen. Sosiaalisessa ympäristössä korostuvat kaverisuhteet, vertaisoppiminen sekä kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen. Aikuisen malli on tärkeä lapselle: henkilöstön keskinäinen arvostus, johdonmukaisuus, yhteiset arvot ja toimintamallit. Iloitseminen lapsista, lasten kasvusta, kehityksestä ja uuden oppimisesta välittyvät lapsille.

5. turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa on erittäin tärkeää, että jokainen aikuinen luo luottamuksellisen suhteen ryhmänsä lapsiin; on turvallinen aikuinen lapselle ja huomaa hyvän jokaisessa lapsessa. Henkilöstö toimii lasta kunnioittavasti ja arvostavasti. Tämä näkyy sanallisessa ja sanattomassa viestinnässä positiivisena puheensävynä ja eleinä. Aikuisen positiivinen vire siirtyy lapseen, lapset aistivat helposti toisten lasten ja aikuisten tunnetilat. Henkilöstö sitoutuu yhdessä sovittuihin arvoihin ja toimintamalleihin. Jokaiselle tiimille muotoutuu yhteinen kasvatusnäkemys käytyjen arvokeskustelujen myötä. Pienryhmissä lapsen kuuleminen on helpompaa ja se lisää lapsen turvallisuuden tunnetta. Henkilöstö kiinnittää erityistä huomiota lapsen hoitoon tulotilanteisiin, jotta lapsen hyvä päivä mahdollistuu heti hoitoon saavuttaessa.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa tavoitteena ovat pysyvät vuorovaikutussuhteet, vaikka henkilöstön vaihtumista tapahtuu toimintavuoden aikana. Mahdollisuuksien mukaan käytetään samoja sijaisia. Lapsen siirtoja ryhmästä toiseen tehdään toimintavuoden aikana mahdollisimman vähän.

Varhaiskasvatuksessa pyritään siihen, että perhepäivähoitolapsen varahoitoryhmä on sama koko toimintavuoden ajan. Yhteistyö perhepäivähoitajan ja varahoitopaikan henkilöstön kanssa on tärkeää.

6. antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa lapsia ja perheitä kunnioitetaan ja kohdellaan tasapuolisesti. Henkilöstö keskustelee lasten kanssa moninaisuudesta käyttäen tukena kirjoja ja kuvia. Henkilöstö hankkii tietoa eri kulttuureista. Varhaiskasvatuksessa kehitetään kielitietoista pedagogiikkaa. Kielipeda -työvälineen avulla kehitetään kielitietoisia toimintatapoja ja monikielisten lasten suomen kielen oppimista. Henkilöstö arvio pedagogisen toiminnan laatua siten, että se tukee lapsen kielellisten taitojen kehittymistä ja kokonaisvaltaista kasvua. Lapselle tarjotaan ikätason mukaista toimintaa.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa palvelusopimus-, aloitus- ja varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa huoltajien kanssa keskustellaan perheen eettisistä näkemyksistä. Perheen toiveita kunnioitetaan lapsen varhaiskasvatuspäivän arjessa. Mikäli lapsi ei osallistu kristillisten juhlapyhien tai syntymäpäivien viettoon, hänelle järjestetään vastaavaa toimintaa.

Mäntsälän varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen on laadittu tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2021.

7. tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa lapsen tuen tarpeen tunnistaminen kuuluu henkilöstölle yhdessä huoltajien kanssa. Oikea- aikainen ja oikein kohdennettu tuki on ensiarvoisen tärkeää. Tuen tarpeen tunnistamisessa käytetään apuna konsultoivan varhaiskasvatuksen erityisopettajan osaamista. Yksilöllisen tuen tarpeen tunnistamisessa korostuu lapsen havainnointi, mikä onnistuu hyvin pienryhmissä. Lasten tuen tarvetta selvitetään tarvittaessa monialaisena yhteistyönä, jossa mukana ovat varhaiskasvatuksen henkilöstön lisäksi hyvinvointineuvolan työntekijät, konsultoiva varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja mahdollisesti terapeutit.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön ja huoltajien yhteistyön tulee olla avointa. Yhteistyöluvut kysytään palvelusopimuskeskustelun yhteydessä. Mikäli varhaiskasvatuksen tuen keinot eivät riitä, ohjaamme huoltajia hakemaan apua monialaisesta verkostosta.

8. kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestäväan toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen

Mäntsälän varhaiskasvatuksen yksi tärkeimmistä tehtävistä on lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen. Vuorovaikutustaitojen harjoittelu lasten kanssa vahvistaa yhteisöllisyyttä, ryhmähenkeä ja mahdollistaa uuden oppimisen. Mäntsälän varhaiskasvatuksen ilmapiiri on toisia kunnioittava, erilaisia mielipiteitä ja opittuja taitoja arvostava. Varhaiskasvatuksessa korostuu leikki; henkilöstö on lapsen leikissä läsnä ja samalla opettaa lapselle vuorovaikutustaitoja. Henkilöstö on omalla käytöksellään esimerkkinä ja opettaa hyviä käytöstapoja lapselle. Ryhmän lapsilla ja henkilöstöllä on yhteisesti sovitut säännöt. Huoltajien kanssa keskustellaan lasten yhteistyö- ja vuorovaikutustaidoista. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on eettisesti vastuullinen ja kestävä varhaiskasvatustoiminta.

9. varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa lapsille tulee antaa mahdollisuuksia vaikuttaa. Lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Henkilöstön tulee kohdata lapsi sensitiivisesti ja lapsen aloitteisiin vastaten. Lapsilta kysellään, heitä kuunnellaan, havaintoja

kirjataan ja toimintaa muutetaan havaintojen perusteella. Lapsella tulee olla tunne ryhmään kuulumisesta.

10. toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä

Mäntsälän varhaiskasvatuksen henkilöstö kohtaa huoltajia päivittäin. Mäntsälän "Lapsen vasuprosessi" on kuvattu ja sitä noudattavat kaikki varhaiskasvatustyöyksiköt. Huoltajien kohtaamisen tavoitteena on yhteisen ymmärryksen luominen lapsen edusta. Kohtaamisissa henkilöstö tuo esille päivittäiset tapahtumat, lapsen vahvuudet, uuden oppimisen ja ottavat tarvittaessa huolen puheeksi.

2.2. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta. Varhaiskasvatustavan ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatustavassa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Myös tuen antamisen mahdollisuudet vaihtelevat. Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa ja tavoitteita täsmennetään toimintamuodoittain.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatustalvuuksista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta annetaan varhaiskasvatustalvuuksien hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä.

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa noudatetaan henkilöstön mitoitukseen ja ryhmien enimmäiskokoon sekä tukeen liittyviä säännöksiä. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien koulutus ja osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja.

Varhaiskasvatustalvi korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä.

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka. Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena. Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta. Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa varhaiskasvatustalvuuksinta voidaan järjestää

esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatuslain tavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua muita enemmän.

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan ja lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Varhaiskasvatusta järjestetään Mäntsälässä kunnallisissa ja yksityisissä päiväkodeissa, perhepäivähoitossa sekä kerho- ja avoimena varhaiskasvatustoimintana. Lähiluonto ja sen oppimisympäristöjen hyödyntäminen ovat toiminnassa paikallisesti leimaa antavia mm. päiväkodeissa toimivissa luontoesiopetusryhmissä. Mäntsälässä vuorohoitoa järjestetään Myllytontun päiväkodissa sekä yksityisillä perhepäivähoitajilla.

2.3. Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapsi tuo varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämäkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltaja ja lapsen väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Huoltajan ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lapsen elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Sovittaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntea jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa siirtymävaiheissa huoltajien läsnäolo ja osallisuus sekä kuuleminen ovat keskiössä.

Lapsen siirtyminen päiväkodin sisällä ryhmästä toiseen, lapsen siirtyminen perhepäivähoidosta päiväkotiin, lapsen siirtyminen toiseen yksikköön samalla palveluntarjoajalla

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma siirretään uuteen ryhmään ja tarvittaessa käydään tiedonsiirtokeskustelu. Lähettävä varhaiskasvatuksen opettaja on aloitteellinen ja huolehtii tiedonsiirrosta. Lapsen siirtyessä perhepäivähoidosta päiväkotiin perhepäivähoitaja huolehtii siitä, että tarvittava tieto siirtyy.

Lapsen siirtyminen toiseen kuntaan/palveluntarjoajalle

Järjestetään tarvittaessa tiedonsiirto lähettävän ryhmän/hoitopaikan henkilöstön ja vastaanottavan ryhmän henkilön kanssa. Kun lapsi siirtyy toisen kunnan varhaiskasvatukseen, huoltajat toimittavat lapsen varhaiskasvatussuunnitelman uuteen varhaiskasvatuspaikkaan.

Lapsen siirtyminen esiopetukseen

Lapsen tiedot siirretään esiopetusryhmään ensisijaisesti yhteistyössä huoltajien kanssa, mutta välttämättömät tiedot voidaan siirtää myös ilman huoltajien suostumusta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma siirretään esiopetusryhmään ja käydään tarvittaessa tiedonsiirtokeskustelu. Lähettävä varhaiskasvatuksen opettaja on aloitteellinen ja huolehtii tiedonsiirrosta. Lapsen siirtyessä perhepäivähoidosta esiopetukseen perhepäivähoitaja huolehtii siitä, että tarvittava tieto siirtyy.

Lapsen siirtyminen esiopetuksesta kouluun

Opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät lapsen tiedot siirretään esiopetuksesta perusopetukseen salassapidon estämättä (Pol 40-41 §). Keväällä lapsen oppimissuunnitelman arviointikeskustelussa huoltaja(t) ja esiopettaja sopivat yhdessä, mitä muita tietoja lapsesta siirretään esiopetuksesta kouluun.

Esiopettaja siirtää lasten tiedot tulevalle luokanopettajalle ja/tai rehtorille. Mikäli opetuksen järjestämisen kannalta on tarpeellista, järjestetään siirtoneuvottelu, johon voivat osallistua tarpeen mukaan huoltajat, esiopettaja, tuleva luokanopettaja, konsultoiva varhaiskasvatuksen erityisopettaja, laaja-alainen erityisopettaja sekä muita moniammatillisen verkoston tahoja.

Kunnallisten päiväkotien ja koulun esiopetuksessa lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma siirtyy perusopetukseen sähköisen järjestelmän kautta. Yksityisten päiväkotien oppimissuunnitelmat siirretään paperilomakkeina.

2.4. Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen, varhaiskasvatuslain ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvaminen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseän, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa

lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada riittävä ja oikea-aikaista tukea varhaiskasvatuksessa. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita.

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatusnäkemysiin luo edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

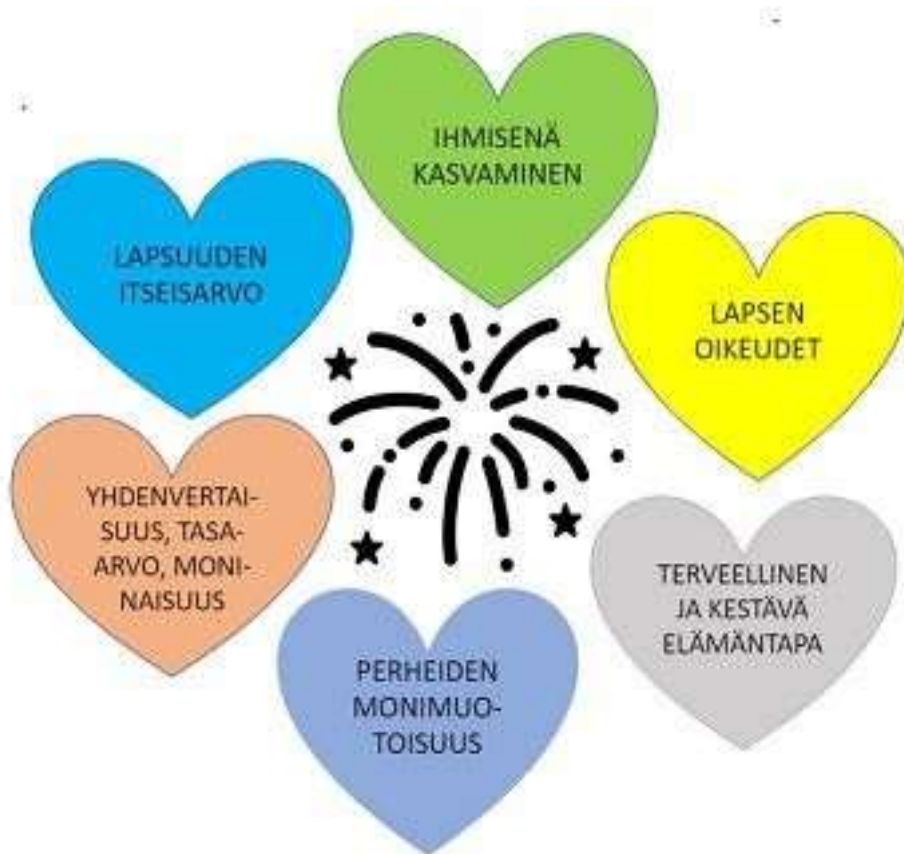
Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnistetaan ja noudatetaan kestävä elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyuden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

Kuva 2. Mäntsälän kunnan kuntastrategia ja kärkitavoitteet 2022-2025

Mäntsälän kunnan kuntastrategian ja kärkitavoitteiden 2022 – 2025 vision mukaan Mäntsälä on kasvava ja kehittyvä, parhaan arjen paikkakunta. Toiminta-ajatuksena on kuntalaisten hyvinvoinnin ja yhteisön elinvoimaisuuden edistäminen. Kuntastrategian tavoitteena on laadukkaat varhaiskasvatuspalvelut, joita ohjaavat valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sekä Mäntsälän varhaiskasvatussuunnitelma.

Arvokeskustelua on käyty yhdessä varhaiskasvatuspäällikön, päiväkodin johtajien sekä varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa kunnan arvojen ja valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman kirjattujen arvojen pohjalta. Paikallisella tasolla sitoudumme sekä kunnan että valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoihin ja käymme säännöllisesti arvokeskusteluja.

Kuva 3. Arvot ohjaavat kaikkea toimintaamme.

Lapsuuden itseisarvo

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa lapsuus nähdään erittäin merkityksellisenä elämänvaiheena, joka luo perustan koko myöhemmälle elämänsäkaarelle. Kohtaamme lapsen hyväksyen, lämmöllä ja sensitiivisesti päivittäin niin, että lapsi kokee olevana pidetty, arvokas ja tärkeä juuri sellaisena kuin on. Henkilöstö huomioi lapsen yksilölliset tarpeet ja oman kasvutahdin/rytmin jo heti varhaiskasvatuksen aloitusvaiheessa. Tästä syystä varhaiskasvatuksen aloitukseen liittyvät käytännöt ovat tärkeitä. Arki rakentuu lapsen vahuuksille, eikä kaikilta lapsilta vaadita samoja asioita. Henkilöstö pysähtyy jokaisen lapsen kohdalle, jotta lapselle syntyy tunne siitä, että hänestä välitetään. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen.

Kohtelemme lapsia ja perheitä tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti. Rakennamme jokaiselle lapselle polkua hyvään, tasapainoiseen elämään perheiden omaa kasvatustyötä tukien. Lapsen turvallisuuden tunteen luominen on aikuisen vastuulla. Henkilöstön toimintatavan tulee olla rauhallinen ja lasta kunnioittava. Lapsen turvallisuudentunnetta vahvistetaan päivittäin, ottamalla huomioon kaikkien lasten yksilölliset ominaisuudet ja niistä nousevat tarpeet. Muistamme elämänilon kasvatustyössä.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa rakennetaan yhteisöllisyyttä tukemalla yhteistä tekemistä. Henkilöstö kuuntelee lapsen tuottamaa puhetta ja lapsen tulee saada ilmaista itseään omalla kielellään tai omalla tavallaan. Henkilöstö havainnoi ja dokumentoi lapsen tuntemuksia, ajatuksia ja leikkitilanteita, jonka pohjalta ryhmän toiminta luodaan. Huoltajien asiantuntemus lapsestaan huomioidaan ryhmän arjessa. Monialainen verkosto on tarvittaessa lapsen hyvinvoinnin turvaajana. Lapsen etu on lapsen oikeus ja aikuisen velvollisuus.

Ihmisenä kasvaminen

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa henkilöstö vahvistaa lapsen tunne- ja vuorovaikutustaitoja eri menetelmin. Lapselle kaikki tunteet ovat sallittuja. Henkilöstö toimii hyvän käyttäytymisen

mallina ja heidän tehtävänä on tukea lapsen kaverisuhteiden muodostumista. Henkilöstön vastuulla on luoda hyväksyvä ilmapiiri, jolla mahdollistetaan edellytykset kiusaamisen vastaiselle toimintakulttuurille. Suunnitelma lapsen suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä laaditaan yksiköissä.

Tunne- ja vuorovaikutustaitojen opetteleminen onnistuvat helpommin pienryhmätoiminnassa. On tärkeää, että lapset oppivat huomaamaan omia vahvuuksiaan ja kiinnostuksen kohteitaan. Henkilöstö on tietoinen siitä, mitä ryhmässä tapahtuu ja mitkä ovat lasten väliset vuorovaikutussuhteet ja niiden ilmapiiri. Lasten kanssa tilanteita pohditaan myös jälkikäteen. Henkilöstö kannustaa lasta yrittämään ja kokeilemaan. Lasta ohjataan huolehtimaan omista tavaroistaan ja yhteisestä ympäristöstä. Päätöksissä ja hankinnoissa huomioidaan kestävä elämäntapa. Lapset otetaan mukaan yhteisten ongelmien ratkaisuun. Toiminnassa huomioimme myös moninaisista taustoista ja kulttuureista tulevat lapset rikkautena ja mahdollisuutena uuden oppimiseen.

Lapsen oikeudet

Mäntsälän varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelun lähtökohtana on lasten osallisuus. Lasten toiveet ja mielenkiinnonkohteet ovat toiminnan arvioinnin, suunnittelun ja kehittämisen lähtökohta. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että lapsi tulee kuulluksi ja ymmärretyksi. Lapsella on oikeus erilaisiin kommunikaatiokeinoihin, kuten kuviin ja viittomiin. Henkilöstö kannustaa lapsia osallistumaan keskusteluihin, päätöksentekoon, ilmaisemaan omia mielipiteitään ja opettelemaan kuuntelemisen taitoja.

Henkilöstö kannustaa lasta leikkiin, työskentelyyn ja oppimaan uusia asioita toisten lasten kanssa. Lapsella on oikeus ikätasoiseen leikkiin. Erilaisista tilanteista nousevat ajatukset ja tunteet käsitellään turvallisessa varhaiskasvatuksessa. Henkilöstön tulee ylläpitää onnistumisen ja oppimisen iloa kaikissa arjen tilanteissa. Lasten arkea ei täytetä turhilla kielloilla, vaan heillä on oikeus saada ohjausta tarvittaessa. Pedagoginen johtaminen, toimintakulttuuri ja oppimisympäristö vaikuttavat siihen, kuinka hyvin lapsen oikeudet toteutuvat.

Lapselle on oikeus saada tarvitsemaansa tukea ja opetusta lähipäiväkodissa/ alueensa päiväkodissa inklusion periaatteen mukaisesti. Toiminnassa huomioimme ja varmistamme, että jokaisella lapsella on mahdollisuus kokea osallisuutta, oppia ilon ja myönteisyyden kautta, luoda ja olla mukana kehittämässä päiväkodin arkea ja toimintaa omista vahvuuksistaan, toiveistaan ja mielenkiinnon kohteistaan lähtien. Henkilöstö kuuntelee ja havainnoi lapsia sensitiivisesti ja rakentaa tietoisesti toimintatapoja, joilla lasten ääni, ideat ja ajatukset saadaan näkyviksi ja toteutumaan arjen tasolla. Lapsilla on oikeus tulla kuulluksi ja osallistua toiminnan suunnitteluun (ideointi, toteutus ja arviointi). Lapsella on oikeus toteuttaa ja ilmaista itseään omimmalla tavallaan eli leikkien. Lapsella on oikeus harjoitella monipuolisesti erilaisia taitoja.

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa kohdellaan lapsia ja huoltajia samanarvoisesti. Perheitä, heidän kulttuuriaan ja kasvatustapojaan kunnioitetaan. Lapsen kulttuurille tärkeät juhlapäivät ovat esillä ryhmässä. Lasten näkyville ja kuuluville tuodaan suomalaista kulttuuria, juhlapyhien viettoa ja luontoa moniaistillisesti. Henkilöstön on oltava tietoinen perheiden kulttuurista ja erityispiirteistä ja tutustuttava niihin. Henkilöstö kohtaa perheet kunnioittaen ja arvostaen. Lapsilla on yhdenvertainen mahdollisuus valita aktiviteetteja oman kiinnostuksensa ja yksilöllisten tarpeiden mukaan. Henkilöstö havainnoi lasta ja rikastuttaa toimintaa monipuolisesti herättäen lapsen kiinnostuksen. Lapsi saa tuoda monikielisyttään esille omalla tavallaan.

Mäntsälän varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman 2021 pohjalta laaditaan yksikkökohtaiset suunnitelmat.

Perheiden moninaisuus

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa perheiden kohtaamisen käytännöt rakennetaan niin, että perheiden näkemykset ja varhaiskasvatus yhdistyvät jokaiselle lapselle sopiviksi. Perheiden moninaisuutta kunnioitetaan ja perheiden kanssa tehdään tiivistä yhteistyötä. Henkilöstö

kunnioittaa perheiden tarpeita ja erilaisia tilanteita. Henkilöstö perehtyy eri kulttuureihin ja uskontoihin kirjallisuuden tai perheiden kokemusten avulla. Perheiden kanssa tehtävässä yhteistyössä korostuu kaikkien perheiden arvostaminen. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea huoltajia heidän kasvatustyössään ja joustaa muuttuvissa tilanteissa tarpeen mukaan.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa on usealle eri kielelle käännettyjä varhaiskasvatuksen lomakkeita eri kieli ja kulttuuritaustaisten perheiden kanssa tehtävän yhteistyön helpottamiseksi. Käytämme tarvittaessa myös tulkkipalveluita.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa huolehdimme lasten hyvinvoinnista, perustarpeista ja turvallisuudesta kokonaisvaltaisesti. Luomme lasten tarpeista ja toiveista lähtien toimintaympäristöä, jossa jokaisella lapsella on hyvä olla. Päivittäiset rutiinit luovat lapselle turvallisuutta, mutta arjen tilanteisiin tarvitaan myös joustoa ja soveltamista. Lapsen perusturvallisuus syntyy ihmisistä ja ilmapiiristä. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lapsen tunteiden kehitystä sensitiivisen vuorovaikutuksen ja kanssasäätelyn avulla. Tuetaan lapsen toimimista ryhmässä, ohjeiden noudattamista ja ystävyyssuhteiden muodostumista.

Henkilöstö toimii mallina terveellisissä elämäntavoissa. Mahdollistamme positiiviset ruokailukokemukset, levon, liikunnan, leikin ja ulkoilun päivittäin. Henkilöstö huomioi valtakunnalliset ravitsemus- ja liikuntasuositukset lasten arjessa. Lapsia opastetaan omasta hygieniastaan huolehtimiseen.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa tuetaan lapsen luontosuhdetta. Varhaiskasvatuksessa luonto ja ympäristö tarjoavat loistavat puitteet positiivisen luontosuhteen luomiseksi. Arjessa huomioimme kestävä kehityksen periaatteet pieninä arjen tekoina lasten ja huoltajien tietoisuutta ja toimijuutta vahvistaen. Henkilöstön oma toiminta on esimerkkinä. Päivittäin kestävä kehitystä opastetaan lapsille: kierrätetään, korjataan, lajitellaan ja opetellaan säästäväistä materiaalien käyttöä. Päättäjillä, toimialajohtajilla, kaavoituksella, tilapalvelulla, ruokahuollolla, päiväkodin johtajilla ja kasvatushenkilöstöllä on yhteinen vastuu terveellisen ja turvallisen kasvu- ja oppimisympäristön luomisesta mäntsäläläisille lapsille.

2.5. Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoissa ja tarkkaillessa ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

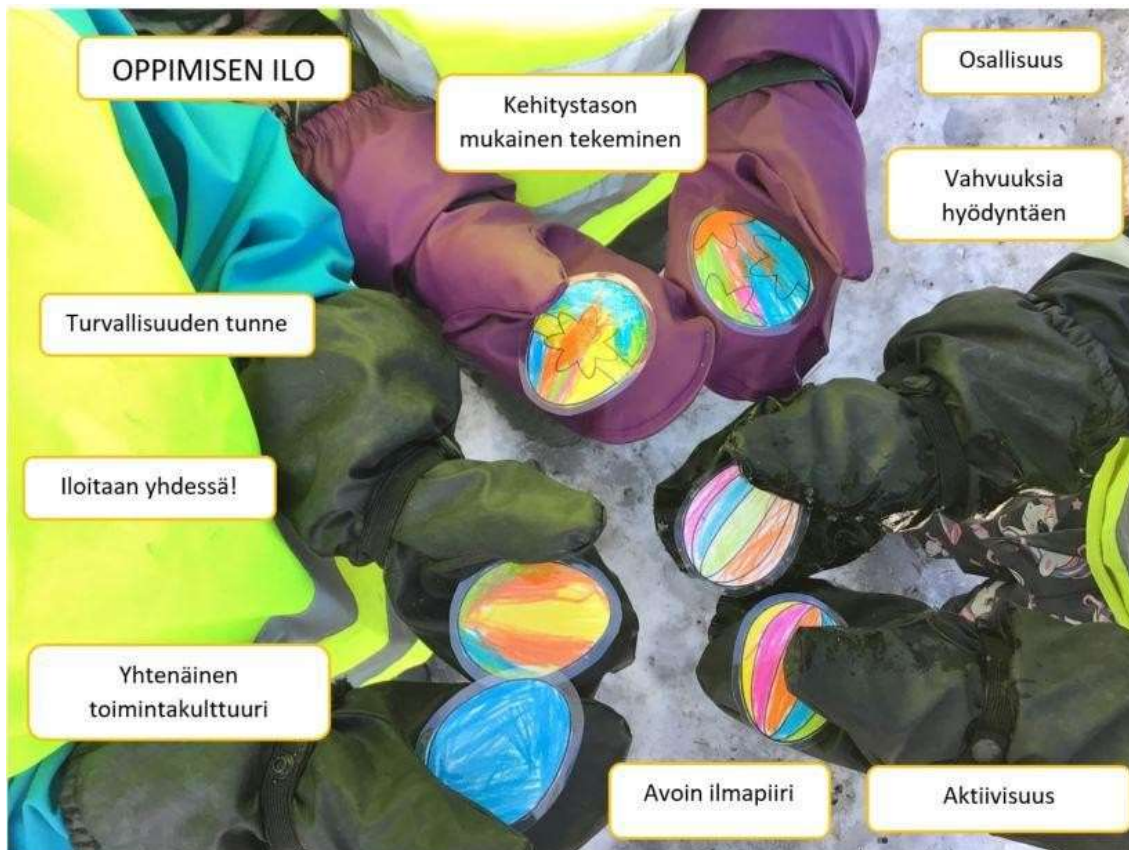
Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatuseräisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa korostuu oppimiskäsityksessä oppimisen ilo ja inklusiivisen varhaiskasvatuksen periaatteet. Lapsi oppii, kun oppimistilanteissa lapsen varhaiskasvatuspäivän aikana korostuu innostava, kannustava, luottamuksellinen ja avoin ilmapiiri. Oppimisessa edetään lapsen vahvuuksia hyödyntäen. Oppimista tapahtuu, kun lapsi voi hyvin ja kokee olonsa turvalliseksi. Jokaisella lapsella on oma tapa ja rytmi oppia. Lapselle annetaan kehitystason mukaisia tehtäviä, jolloin lapsi kokee onnistumista, jaksaa keskittyä ja haluaa osallistua yhteiseen toimintaan. Varhaiskasvatus nähdään tärkeänä osana elinikäisen oppimisen polkua.

Lapsi oppii yhdessä toisten lasten kanssa. Henkilöstö suunnittelee oppimistilanteet monipuolisten leikki-tilanteiden pohjalta pedagogisesti niin, että oppimisen kokonaisvaltaisuus mahdollistuu ja sosiaalisten taitojen oppimisen merkitys korostuu. Henkilöstön puhetapa, ilmeet, eleet ja kehon kieli kertovat suhtautumisesta oppimiseen. Henkilöstö innostaa lapsia oppimiseen. Henkilöstö heittäytyy erilaisiin oppimistilanteisiin ja on toiminnassa aktiivinen osapuoli. Oppimisen tulee liittyä lapsen kokemusmaailmaan. Lapset elävät hetkessä kaikki aistit avoinna uuden oppimiseen. Elämyksellisissä arjen tilanteissa, leikeissä ja toiminnoissa lapsi kokee olevansa aktiivinen oppija. Lapselle on tärkeä tiedostaa itse oppimansa, tarvittaessa aikuisen tuella.

Huoltajille kerrotaan lapsen arjessa tapahtuneista asioista ja iloitaan yhdessä siitä, mitä lapsi on kokenut ja oppinut. Henkilöstö dokumentoi yhdessä lapsen arkea: esimerkiksi kuvia, taideteoksia, lapsen puhetta ja tunnetiloja mielekkästä tekemisestä ja onnistumisen kokemuksesta. Oppimisen iloa tukee yhtenäinen, samalla tavalla ymmärretty toimintakulttuuri.

Kuva 4. Varhaiskasvatus on osa elinikäisen oppimisen polkua.

2.6. Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen,

erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää.

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoidaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetus tukee ja siinä hyödynnetään lasten luontaista uteliaisuutta ja tutkimisen halua. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7), pedagogiselle toiminnalle (luku 4), ja lapsen tuelle (luku 5) asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää ja osa pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

Mäntsälän varhaiskasvatuksen kaikissa toimintamuodoissa on eri ikäisiä lapsia.

Varhaiskasvatuksen henkilöstö huomioi lapsen yksilölliset tarpeet luomalla tavoitteita ja toimintatapoja yhdessä huoltajien kanssa. Lapselle tärkeän ja merkityksellisen toiminnan avulla vahvistetaan lapsen motivaatiota. Henkilöstö vastaa ja huolehtii lasten fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta sekä havaitsee lapsilta tulleet aloitteet ja vastaa niihin lapsen toimintaa ja ajatusmaailmaa tukevalla tavalla. Ryhmän aikuinen on sitoutunut yhdessä sovittuihin asioihin ja ryhmänsä lapsiin. Henkilöstön oma positiivinen asenne näkyy työssä toisten kannustamisena, innostamisena ja tukemisena.

Henkilöstö kehittää omaa työtään ja kokeilee rohkeasti uusia tapoja yhdessä sovittujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Henkilöstö kohtaa lapset, huoltajat ja työkaverit avoimesti ja kunnioittavasti. Lapsia ja huoltajia kohdellaan tasa-arvoisesti, huomaavaisesti ja empaattisesti niin, että kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa. Rajojen asettaminen ja tilanteisiin puuttuminen rauhallisen ystävällisesti mahdollistaa lasten johdonmukaisen, oikeudenmukaisen ja tasa-arvoisen kohtelun. Henkilöstö huomioi työssään erilaiset katsomukset.

Henkilöstön ammatillinen toiminta näkyy kohtaamisissa, vuorovaikutuksessa ja toiminnassa lasten kanssa. Aktiivisuus näkyy energisena, päättäväisenä ja positiivisena asenteena varhaiskasvatuksen työtä kohtaan ja toiminnassa lasten kanssa. Jokainen henkilöstön jäsen myös vastaa omalta osaltaan toimintakulttuurin ylläpitämisestä sitoutumalla yhteisesti sovittuihin asioihin ja olemalla itse aktiivisesti tietoinen varhaiskasvatuksen ajankohtaisista asioista.

2.7. Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteko sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilönä ja yhteisönsä jäsenenä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan kuusi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-alueita:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- digitaalinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa kaikki varhaiskasvatussuunnitelmassa nimetyt asiat tähtäävät laaja-alaisen osaamisen vahvistamiseen nykyhetkessä ja tulevaisuudessa. Varhaiskasvatuksen henkilöstön on huolehdittava siitä, että laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueet kuuluvat varhaiskasvatuksen arkeen ja ovat pohjana elinikäiselle oppimiselle. Henkilöstö arvioi laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueiden toteutumista jatkuvasti ryhmävasussa.

2.7.1. Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoitaan ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omiin kykyihinsä.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa lasten ajattelun ja oppimisen taitoja kehitetään turvallisen ja kiireettömän ilmapiirin avulla. Henkilöstö on kiinnostunut ja tietoinen niistä asioista ja ilmiöistä, jotka ovat lapsen arjessa merkityksellisiä. Lapset oppivat kokemusten kautta. Lasten annetaan harjoitella uusia asioita itse ja heitä kannustetaan omatoimisuuteen. Lasten yksilölliset tarpeet huomioidaan oppimisessa. Henkilöstön tulee huomioida, että jokaisella lapsella on luontainen ja yksilöllinen tapa oppia. Dokumentoimalla lasten arkea ja tuotoksia tehdään päivittäistä toimintaa näkyväksi lapsille ja huoltajille.

Henkilöstö tukee lapsen kriittisen ajattelun kehittymistä ja mahdollistaa olemassa olevien asioiden kyseenalaistamisen. Uuden oppimisessa oppimisprosessi on tärkeämpää kuin lopputulos. Henkilöstö tukee lapsen sinnikkyyttä tehdä asioita loppuun saakka. Sinnikkyuden vahvistuminen lisää lapsen sisäistä motivaatiota oppia uutta ja auttaa käsittelemään pettymyksiä. Henkilöstön tehtävä on luoda kasvatusilmapiiri, joka on toista kunnioittava, erilaisia tunteita salliva ja lasta osallistava.

2.7.2. Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa hyödynnetään lähellä olevaa ympäristöä ja kulttuuritarjontaa. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan lasten eri kieli- ja kulttuuritaustat sekä omaan/suomalaiseen kulttuuriin kuuluvat juhlat ja merkkipäivät. Perheet osallistuvat lastensa varhaiskasvatusyksikön juhliin ja ovat mukana yksiköiden perinteissä. Henkilöstön omalla asenteella on suuri merkitys siinä, että varhaiskasvatuksessa on positiivisesti suhtautuva ilmapiiri eri kulttuureihin. Henkilöstön on tärkeää panostaa myös oman ryhmän toimintakulttuuriin ja oppimisympäristöön. Kulttuurista

osaamista, vuorovaikutusta ja ilmaisua harjoitellaan lasten kanssa kirjallisuuden, perinneleikkien, musiikin, yhteisten tapahtumien ja tunnetilojen ilmaisun kautta.

2.7.3. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävästä elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelystä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa itsestä huolehtimisen ja arjen taitojen opettelussa on tärkeää aikuisen sensitiivinen työote, joka näkyy herkkyytenä huomata lasten tarpeita ja vastata lapsilta tulleisiin aloitteisiin. Henkilöstö havainnoi lapsia ja tarjoaa tilanteen mukaan haasteellisempia tehtäviä, jolloin lapsen taidot kehittyvät. Turvallisuuteen liittyviä sääntöjä tarkastellaan yhdessä lasten kanssa välillä niitä myös kyseenalaistaen. Henkilöstö opettaa lapsille oman ja toisen kehon suojelemisen taitoja.

Lasten arki rakennetaan mielekkääksi kokonaisuudeksi. Henkilöstö toimii omalta osaltaan lapselle mallina terveellisistä elämäntavoista. Terveellisistä elämäntavoista keskustellaan tarvittaessa lapsen varhaiskasvatuskeskusteluissa huoltajien kanssa. Henkilöstön myönteinen asenne ja vahvuuksien havaitseminen vaikuttavat siihen, että lapsi kokee itsensä hyväksytyksi ja hänelle syntyy positiivinen kuva itsestään. Lapset saavat ilmaista tunteitaan ja heitä opetetaan tunteiden säätelemisessä.

Arjen taitojen opettamisen tavoitteena on lapsen lisääntyvä ja lapsen tahtiin tapahtuva omatoimisuus. Hyvien tapojen opettaminen, tervehtiminen, avoin vuorovaikutus ja tunne yhteisöön kuulumisesta ovat tärkeitä opeteltavia taitoja tulevaisuuden kannalta. Kunnallisen ja yksityisen varhaiskasvatuksen kasvatushenkilöstö ja lapset ovat osallistuneet koulutuksiin, joissa opetellaan sovittelutaitoja lasten välisissä ristiriitatilanteissa.

2.7.4. Monilukutaito

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

Mäntsälässä varhaiskasvatuksen arjessa on tärkeää, että monilukutaito nähdään hyvin monipuolisena ilmiönä ja sen tarjoamia mahdollisuuksia tarjotaan lapsille. Monilukutaidon lähtökohta on aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksessa. Lasten kanssa tutkitaan ympäröivää maailmaa, opetellaan tulkitsemaan eleitä ja ilmeitä, nimetään esineitä ja asioita, etsitään yhdessä tietoa.

2.7.5. Digitaalinen osaaminen

Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa ollaan mukana digitalisaation kehittämisessä oppimisen näkökulmasta. Kokopäiväpedagogiikassa hyödynnetään työvälineenä teknologiaa ja ne ovat osa oppimisympäristöä. Digitaalisia välineitä (kuten älytaulua, tabletteja, puhelinta ja lattiarobotteja) käytetään mm. pedagogiseen dokumentointiin, tiedon etsimiseen, medialukutaidon vahvistamiseen, oppimisen tukemiseen erilaisten sovellusten avulla, kuvakommunikaatioon sekä musiikillisen ja kuvallisen ilmaisun vahvistamiseen.

Mäntsälän varhaiskasvatuksen digitaalista osaamista arvioi ja kehittää MOTIVI- työryhmä. Varhaiskasvatukseen on laadittu Mäntsälän varhaiskasvatuksen monilukutaidon ja digitaalisen osaamisen suunnitelma, joka ohjaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä monilukutaidon- ja digitaalisen osaamisen edistämistä käytännön työssä. Henkilöstö sisäistää monilukutaidon ja digitaalisen osaamisen taitojen mahdollisuudet ja merkityksen omassa työssään ja lasten toimijuuden sekä osallisuuden turvaajina. Henkilöstö uskaltaa oppia, kokeilla ja innostua yhdessä lasten kanssa. He hallitsevat perustaidot yksiköiden digitaalisten laitteiden käytöstä. Kaikilla Mäntsälän varhaiskasvatukseen osallistuvilla lapsilla on tasavertaiset mahdollisuudet tutustua, oppia, kokeilla ja harjoitella monilukuun- ja digitaalisen osaamiseen liittyviä taitoja yhdessä toisten lasten sekä innostuneen ja osaavan kasvatushenkilöstön kanssa.

2.7.6. Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa omaaloitteisuuteen.

Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa myös kaikkein nuorimmilla lapsilla on vaikutusmahdollisuuksia omaan elämäänsä liittyen. Lasten ajatuksia kuullaan ja heidän tuomiin aloitteisiinsa vastataan turvallisessa kasvatusilmapiirissä. Arjen tilanteissa joustetaan myös lasten valintojen pohjalta. Lasten toiveita huomioidaan toiminnan suunnittelussa, oppimisympäristöjen rakentamisessa ja hankintoja tehtäessä. Lapsille tarjotaan ikä- ja kehitystasoista toimintaa ja tuetaan heitä uusien asioiden oppimisessa. Ryhmätilanteissa myös arimmat lapset huomioidaan niin, että heidän mielipiteensä tulee kuulluksi.

2.8. Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa keskustellaan siitä, mitä tässä luvussa määrättyt varhaiskasvatuksen tehtävät ja yleiset tavoitteet merkitsevät ja miten varhaiskasvatukselle asetettujen tavoitteiden toteutumisesta voidaan huolehtia eri toimintamuodoissa.

Luku 2 sisältää osia, jotka ovat tarkoituksenmukaista sisällyttää osaksi paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tällaisia osia ovat:

- *varhaiskasvatustilain mukaiset tavoitteet*
- *arvoperusta (luku 2.4)*
- *oppimiskäsitys (luku 2.5) ja*
- *laaja-alainen osaaminen (luku 2.7).*

Näihin osuuksiin voidaan tehdä paikallisia lisäyksiä.

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan lisäksi

- *varhaiskasvatuksen järjestäminen ja eri toimintamuodot sekä niiden välinen yhteistyö paikallisesta näkökulmasta*
- *paikalliset siirtymäkäytännöt, kun lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa, siirtyy varhaiskasvatuksen aikana toiseen ryhmään tai toiseen toimipaikkaan sekä lapsen siirtyessä esiopetukseen tai toisen varhaiskasvatuksen järjestäjän toimintaan.*

Varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoille voidaan laatia erilliset varhaiskasvatussuunnitelmat luvun 1.2 mukaisesti.

Arvoperusta ja oppimiskäsitys sekä laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon ja niitä syvennetään luvuissa, joissa käsitellään toimintakulttuuria, pedagogisen toiminnan suunnittelua, toteuttamista ja arviointia sekä lapsen tukea.

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä. Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnustetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahvuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki (luku 5). Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inklusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

3.1. Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännössä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys toteutuvat varhaiskasvatuksen arjessa. Toimintakulttuurin lähtökohdat ovat positiivinen vuorovaikutus ja yhteisen hyvän tavoittelu. Uuden toimintakauden alkaessa panostetaan ryhmäytymiseen ja me-hengen luomiseen. Ryhmässä huomioidaan erilaiset oppijat ja lasten tuen tarpeet. Varhaiskasvatuksessa toimitaan pienryhmissä, jotka tukevat lapsen osallisuutta ja vahvistavat lapsen tarvitsemaa tukea. Tarpeen mukaan kuvatuksi auttaa lapsia jäsentämään toimintaa. Monialainen yhteistyö varmistaa lasten tasavertaisen osallistumisen ryhmän toimintaan ja tukee henkilöstöä kasvatustyössä. Sensitiivinen aikuinen on läsnä lasten arjessa ja havainnoi lapsia aktiivisesti. Ymmärrystä ja tietoa lapsista käytetään lasten osallisuuden, tasavertaisuuden ja yhdenvertaisuuden kehittämiseen. Huoltajien kanssa yhteistyössä autamme lapsia näkemään heidän omat vahvuutensa laaja-alaisen oppimisen eri osa-alueilla. Varhaiskasvatuksessa kiinnitetään huomiota lapsen tuen tasoihin ja tuen oikea aikaisuuteen sekä riittäviin resursseihin.

Toimintakulttuurin kehittäminen edellyttää monipuolista johtamista ja johtamisosaamista. Johtamisella tarkoitetaan pedagogiikan, henkilöstön ja talouden johtamista ja kehittämistä sekä asiakaspalvelua. Vastuu Mäntsälän toimintakulttuurin kehittämisestä inklusion periaatteiden mukaisesti on varhaiskasvatuksen johto-, asiantuntija- ja esimiestehtävissä olevilla.

Inklusiivisen toimintakulttuurin kehittäminen edellyttää, että varhaiskasvatuksen kokonaisuutta johdetaan ja arvioidaan tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Siihen kuuluvat kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle.

Mäntsälässä johtamisen toimintakulttuuriin kuuluu jaetun johtajuuden toimintaperiaate. Periaatteen mukaan päiväkodin johtajan työparina toimii varajohtaja ja tiiviinä yhteistyökumppanina konsultoiva varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Varhaiskasvatuksen opettajalla on ensisijainen vastuu oman tiimensä oppimisesta ja pedagogiikan kehittämisestä yhdessä tiimin jäsenten kanssa. Tärkeä osa toimintakulttuuria on osaava ja koulutettu henkilöstö, joka osallistuu kehittämistyöhön lasten, huoltajien ja varhaiskasvatuksen yhteistyötahojen kanssa. Jokainen varhaiskasvatuksen työntekijä vastaa omalta osaltaan inklusiivisen toimintakulttuurin ylläpitämisestä ja kehittämisestä sitoutumalla yhteisesti sovittuihin asioihin ja olemalla itse

aktiivisesti tietoinen varhaiskasvatuksen ajankohtaisista asioista. Tärkeää on ratkaisukeskeinen ajattelutapa ja moninaisten vaihtoehtojen näkeminen.

3.1.1. Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyyteen sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittämiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Mäntsälän varhaiskasvatuksen henkilöstö arvioi ja kehittää säännöllisesti ammatillista osaamistaan olemassa olevissa kokousrakenteissa. Arviointivälineinä käytetään mm. lasten vasuja, ryhmävasuja ja henkilöstön kehityskeskusteluja sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen arviointimateriaalia. Osaamista kehitetään myös erilaisten koulutusten kautta.

Mäntsälässä inklusiivista varhaiskasvatusta vahvistetaan "Lapsen vasu-prosessin" mukaisesti. Prosessin kautta mahdollistetaan huoltajille ja lapsille osallistuminen varhaiskasvatuksen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin.

Yhteisön oppimista edistää yhdessä sovitut tavoitteet ja arvot, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja lapsilta saatu palaute. Toimimme yhteisössä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Mäntsälän varhaiskasvatuksessa henkilöstö jakaa omaa osaamistaan muodostaen oppivan yhteisön, jossa oppiminen on vastavuoroista vuorovaikutuksessa eri suuntiin kulkevaa oppimista. Mäntsälän varhaiskasvatuksessa toimitaan kunnan rajojen ulkopuolella erilaisissa verkostoissa kuten Kuuma-kuntien yhteistyö ja valtakunnallinen Loisto-verkosto.

3.1.2. Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoitteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaisuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa henkilöstö mahdollistaa lapselle pitkäkestoisen leikin. Lasten leikkialoitteet huomioidaan, leikkiä ohjataan, tuetaan ja rikastutetaan. Varhaiskasvatuksessa toimitaan pienryhmissä. Jokainen lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi ja saa olla osallinen varhaiskasvatuspäivänsä suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa.

3.1.3. Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyä osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa lapset oppivat arvostavassa, kunnioittavassa ja kannustavassa ilmapiirissä yhdessä henkilöstön kanssa. Varhaiskasvatuksessa tulee olla uskallusta kokeilla ja erehtyä. Yhdessä yritämme ja iloitemme onnistumisista.

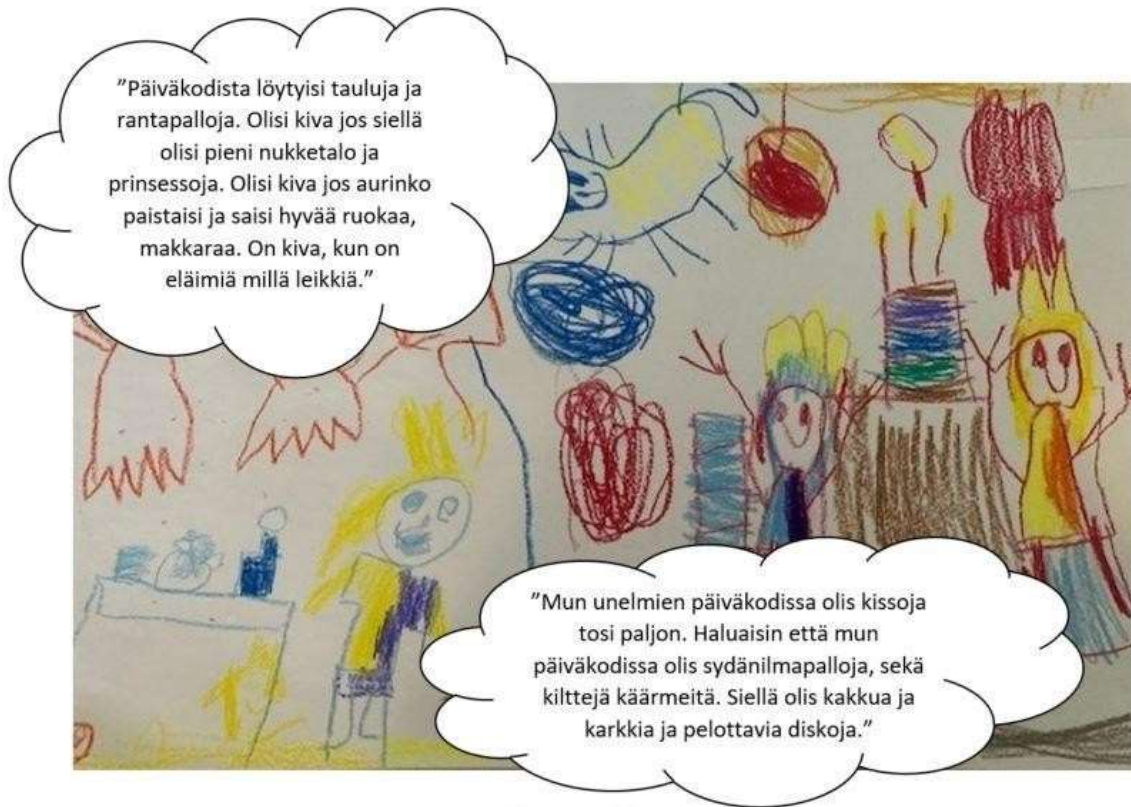
Lasten osallisuus varhaiskasvatussuunnitelman päivitykseen keväällä 2022

Lapset osallistuivat varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan erilaisilla kyselyillä ja piirtämällä unelmien päiväkodista.

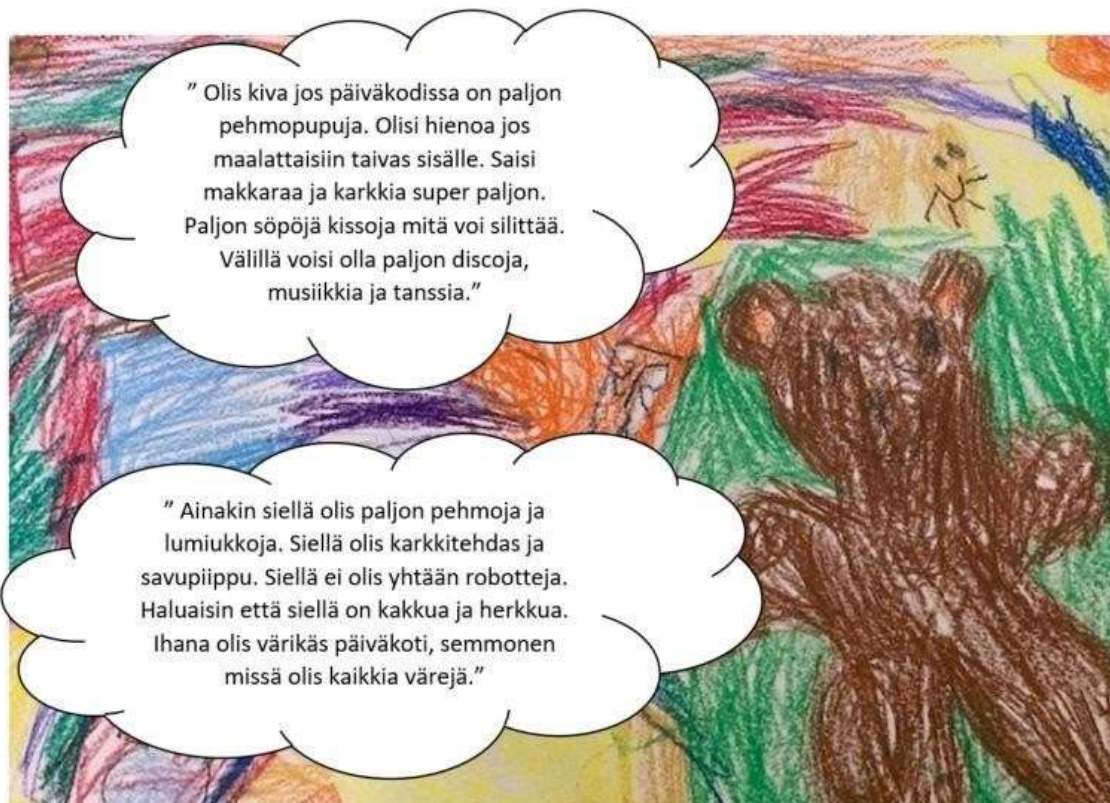
Kyselyn mukaan lasten mielestä varhaiskasvatuksessa mukavinta ovat leikkiminen ja kaverit, monipuolinen liikunta, metsäretket sekä askartelu ja piirtäminen. Lapset kokivat, että mukavaa ei ole lepoa, kiusaaminen tai kun ei pääse leikkiin mukaan. Lapset toivoivat, että varhaiskasvatuksessa olisi enemmän jumppaa ja mahdollisuuksia liikuntaan salissa sekä enemmän leikkiä, metsäretkiä, askartelua, lautapeliä ja ulkoilua.

Varhaiskasvatuksessa yhdessä aikuisten kanssa lapset pelaavat lautapelejä, askartelevat, leikkivät, laulavat, musisoivat ja lukevat kirjaa. Lapset toivoisivat enemmän askartelua, leikkiä ja lautapeliä yhdessä aikuisen kanssa.

Lasten ajatuksia unelmien päiväkodista:

Kuva 5.

Kuva 6.

3.1.4. Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnustetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään moninaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävästä kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyuden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Mäntsälässä pidetään tärkeänä kulttuurien moninaisuuden vaalimista arjessa ja juhlapyhien huomioimista. Mäntsälän varhaiskasvatus osallistuu aktiivisesti ajankohtaisiin hankkeisiin.

Varhaiskasvatuksessa kehitetään kielitietoista pedagogiikkaa. Kielipeda -työvälineen avulla kehitetään kielitietoisia toimintatapoja ja monikielisten lasten suomen kielen oppimista. Henkilöstö arvio pedagogisen toiminnan laatua siten, että se tukee lapsen kielellisten taitojen kehittymistä ja kokonaisvaltaista kasvua.

3.1.5. Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnustetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmentetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa lapsen hyvinvoinnista, turvallisuudesta ja kestäväan elämäntapaan kannustamisesta huolehdimme yhdessä ruokapalvelun, tilapalvelun ym. yhteistyötahojen kanssa.

Mäntsälän kunnallinen varhaiskasvatus on mukana liikuntakasvatukseen liittyvissä ohjelmissa, joiden tavoitteena on mahdollistaa ja lisätä lasten liikkumista varhaiskasvatuspäivänsä aikana.

Mäntsälän kunnallisessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan yhteisesti sovittuja turvallisuusohjeita. Suunnitelmat lapsen suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä laaditaan yksiköittäin.

Varhaiskasvatuksen toiminnassa huomioidaan kestävä elämäntapa mm. kierrättämällä ja keskustelemalla aiheesta aktiivisesti lasten kanssa.

3.2. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten saatavilla ja käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia, ikätasoisia, pedagogisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet ja mielenkiinnonkohteet. Teknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja

ympäristöjä tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia digitaalisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä fyysiset että virtuaaliset vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, konsertteihin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa on monipuoliset oppimisympäristöt. Varhaiskasvatuksen tilojen lisäksi lähiluonto ja rakennettu ympäristö, mm. metsät, leikkipuistot ja lähiliikunta-alueet, tarjoavat monimuotoiset mahdollisuudet oppimiseen. Muiden yhteistyökumppaneiden tarjoamia oppimisympäristöjä ovat mm. kirjasto/kirjastoauto, evankelisluterilaisen seurakunnan tilat ja palvelut, liikuntatilat ja -paikat sekä mäntsäläläiset kulttuurikohteet ja kulttuuritoimen palvelut.

Mäntsälässä varhaiskasvatushenkilöstö tekee jatkuvaa arviointia oppimisympäristöstä yhdessä lasten ja huoltajien kanssa. Fyysisen oppimisympäristön terveyden ja turvallisuuden takaaminen tapahtuu yhteistyössä Mäntsälän tilapalvelun kanssa. Yhteistyö ruokapalvelun kanssa on päivittäistä. Oppimisympäristön arviointi on jatkuvaa ja oppimisympäristöt muuttuvat arvioinnin pohjalta.

Kuva 7. Monipuoliset oppimisympäristöt mahdollistavat erilaisia leikkejä ja puuhia.

3.3. Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä edistetään varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä varhaiskasvatuksen laadukasta pedagogista toimintaa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä.

3.3.1. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi.

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajan kanssa korostuu lapsen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajan ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologiaa. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa noudatetaan yhteistä Lapsen vasu-prosessia. Tavoitteena on lapsen varhaiskasvatuksen aloittamisen vaiheessa luoda luottamukselliset suhteet lapseen ja huoltajaan. Yhteistyö huoltajien kanssa syvenee vuosien mittaan toteutetun vasu- prosessin myötä. Tavoitteena on koko prosessin ajan lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa huoltajien mielipiteitä kysytään säännöllisesti ja kyselyjen vastauksia hyödynnetään toiminnan kehittämisessä. Kyselyjen tulokset ja yhteenveto ovat luettavissa Mäntsälän kunnan [www. sivuilla](http://www.sivuilla).

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa olevien lasten huoltajien mielipiteitä kysyttiin Mäntsälän varhaiskasvatussuunnitelman päivittämiseen liittyen keväällä 2022. Kyselyssä kartoitettiin huoltajien mielipiteitä liittyen lasten ja huoltajien osallisuuteen, tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen sekä lapsen suojaamiseen väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä varhaiskasvatuksessa.

Huoltajat luottavat kyselyn perusteella henkilöstön huolehtivan siitä, että lapsi kokee olevansa ryhmän jäsen ja tuntee kuuluvansa ryhmään. Huoltajat kokevat myös, että lasta kuullaan ja arvostetaan varhaiskasvatuksessa. Heillä on ollut myös mahdollisuus osallistua lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toimintaan ja arviointiin.

Huoltajat kokevat kyselyn perusteella, että yhteistyön lähtökohtana on lapsen ja perheen arvostus sekä avoin, tasavertainen ja luottamuksellinen suhde. Huoltajat kokevat, että henkilöstö tukee

lasten monipuolisten kaverisuhteiden muodostumista ja ylläpitämistä. Myös kasvuympäristön koetaan tukevan lapsen kasvua ja oppimista.

3.3.2. Yhteistyö eri tahojen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatustilain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet. Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä.

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi muusta opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, katsomusyhteisöt kuten seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien sekä kuntien välinen yhteistyö ja sen kehittäminen on tärkeää. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat kehittää toimintaansa yhteistyössä korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja viranomaisten kanssa.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös lastenneuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä.

Monialaisen yhteistyön tavoitteena on myös lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi. Mäntsälässä yhteistyötä tehdään perusopetuksen, hyvinvointineuvolan, psykologin, lastensuojelun, perhesosiaalityön, terapeuttien, seurakunnan, järjestöjen, kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen, palokunnan ja poliisin kanssa. Kuntarajat ylittävää yhteistyötä tehdään Etelä-Mäntsälässä. Monialaista yhteistyötä arvioidaan vuosittain varhaiskasvatussyksiköiden suunnittelu- ja arviointikokouksissa.

Hyvinvointineuvola on matalan kynnyksen palvelu, jossa toimitaan monialaisessa yhteistyössä.

Varhaiskasvatus on mukana verkostoituneen perhekeskustoimintamallin kehittämisessä Mäntsälässä. Perhekeskustoimintamallia edistetään edelleen kansallisella tasolla. Keski-Uudenmaan sote-kuntayhtymässä perhekeskuspalveluja kehitetään kuntien ja muiden toimijoiden kanssa yhteistyössä toimivaksi kokonaisuudeksi. Tavoitteena on vastata lasten ja perheiden avuntarpeeseen monialaisesti ja oikea-aikaisesti. Perhekeskustoimintamalli luo hyvät mahdollisuudet myös monialaisen yhteistyön arvioimiseksi. Lasten ja perheiden osallisuutta vahvistetaan palvelujen kehittämisessä. Avoin päiväkotitoiminta on yksi liikkuvan perhekeskuksen matalan kynnyksen kohtaamispaikka.

3.4. Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan

- varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen tavoitteet ja toteuttaminen sekä arvioinnin käytännöt*
- inklusiivisten toimintatapojen kehittäminen ja toteuttaminen*
- varhaiskasvatuksen käytettävät oppimisympäristöt sekä niiden arviointiin liittyvät käytännöt*

- huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteet ja käytännöt
- monialaisen yhteistyön tavoitteet, rakenteet ja toimintatavat
- eri yhteistyömuotojen arvioinnin käytännöt
- miten kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää ehkäistään, miten kiusaamiseen, väkivaltaan ja häirintään puututaan ja miten toimenpiteiden toteutumista seurataan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii, että kukin varhaiskasvatuksen toimintayksikkö voi täsmentää toimintakulttuuriinsa ja oppimisympäristöjen kehittämiseen liittyviä tavoitteita sekä yhteistyöhön liittyviä käytäntöjä. Täsmennykset voidaan kirjata paikalliseen suunnitelmaan varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaisesti.

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1. Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 1). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön suunnittelema toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen ja inklusiivisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3), työtavat (luku 4.3) ja lapsen tuki (luku 5). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet. Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella

on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

Mäntsälässä varhaiskasvatuksen toimintaa suunnitellaan ja arvioidaan varhaiskasvatuksen johtoryhmässä ja pedagogisissa kokouksissa. Lisäksi toimintaa suunnitellaan ja arvioidaan varhaiskasvatustyöyksiköiden vastuutiimeissä, varhaiskasvatuksen opettajien pedagogisissa kokouksissa sekä varhaiskasvatus ryhmien tiimikokouksissa viikoittain.

Lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen. Henkilöstö huomioi lapsilta tulleet aloitteet varhaiskasvatuksen arjessa, jolloin lapsilla on mahdollisuus vaikuttaa heitä itseään koskeviin asioihin. Huoltajien mielipiteitä kunnioitetaan ja heille tarjotaan erilaisia mahdollisuuksia kertoa mielipiteitään, kuten vanhempainilloissa, perhetapahtumissa, päivittäisissä kohtaamisissa ja asiakaskyselyissä.

Henkilöstö havainnoi sensitiivisesti lasten kasvua ja kehitystä päivittäin. Havainnointivälineitä ovat esim. lapsen vasu, lapsen kasvunkansio, valokuvat, leikin havainnointi ja dokumentointi.

4.2. Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapselle annettavan tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia, henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1) sekä toimintakulttuurin kehittämistä.

Mäntsälässä varhaiskasvatuksen arkea ja lapsen kasvua havainnoidaan jatkuvasti. Havainnoinnin perusteella valitaan dokumentoitavat asiat. Myös oppimisympäristöjä arvioidaan ja muokataan havainnoinnin ja dokumentoinnin perusteella.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tärkein pedagogisen dokumentoinnin väline. Kasvatushenkilöstö dokumentoi lapsen kasvua, kehitystä ja kiinnostuksen kohteita kasvunkansioon. Lapsi on osallisena dokumentointiprosessissa. Dokumentoinnissa hyödynnetään digitaalista välineistöä. Palvelusopimuksessa pyydetään huoltajan lupa lapsen valokuvaamiseen, videointiin ja kuvien julkaisuun.

4.3. Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättellemään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet voivat olla kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

Mäntsälässä varhaiskasvatuksen työtapojen valintaan vaikuttaa varhaiskasvatusyksikön koko, lapsiryhmän koko, lapsiryhmä ja lapsi yksilönä. Monipuolisten työtapojen valintaa ja käyttöä ohjaavia periaatteita kuvataan tarkemmin varhaiskasvatusyksiköiden ryhmävasuissa.

Toiminnan lähtökohtana on kokopäiväpedagogiikka, jolloin kaikki lapsen varhaiskasvatuspäivän aikana tapahtuvat tilanteet nähdään lapsen hyvinvointia ja oppimista edistävinä. Lasten jakaminen pienempiin ryhmiin varhaiskasvatuspäivän aikana mahdollistaa kiireettömämmän, rauhallisemman ja lapsen osallisuutta tukevan ilmapiirin.

Leikki on tärkein osa varhaiskasvatuksen kokopäiväpedagogiikkaa. Henkilöstö havainnoi ja dokumentoi lasten leikkiä yhdessä lasten kanssa. Mäntsälässä lähiympäristöt, luonto, metsät ja pihat ovat luonteva osa lasten leikkiympäristöjä. Henkilöstö käyttää leikin jäsentämiseen ja ohjaamiseen erilaisia menetelmiä kuten teemaleikki, roolileikki, tuettu leikki, leikkiminen pienemmissä ryhmissä, leikkikerhot, leikkikartta ja mallintaminen.

Kuva 8. Monenlaista tekemistä erilaisissa ryhmissä.

4.4. Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota kaikille lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikki-taidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätämään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapana. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittämisessä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lorut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset inklusiivisten periaatteiden mukaisesti, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havainnot käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit sekä digitaaliset välineet ja sovellukset tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

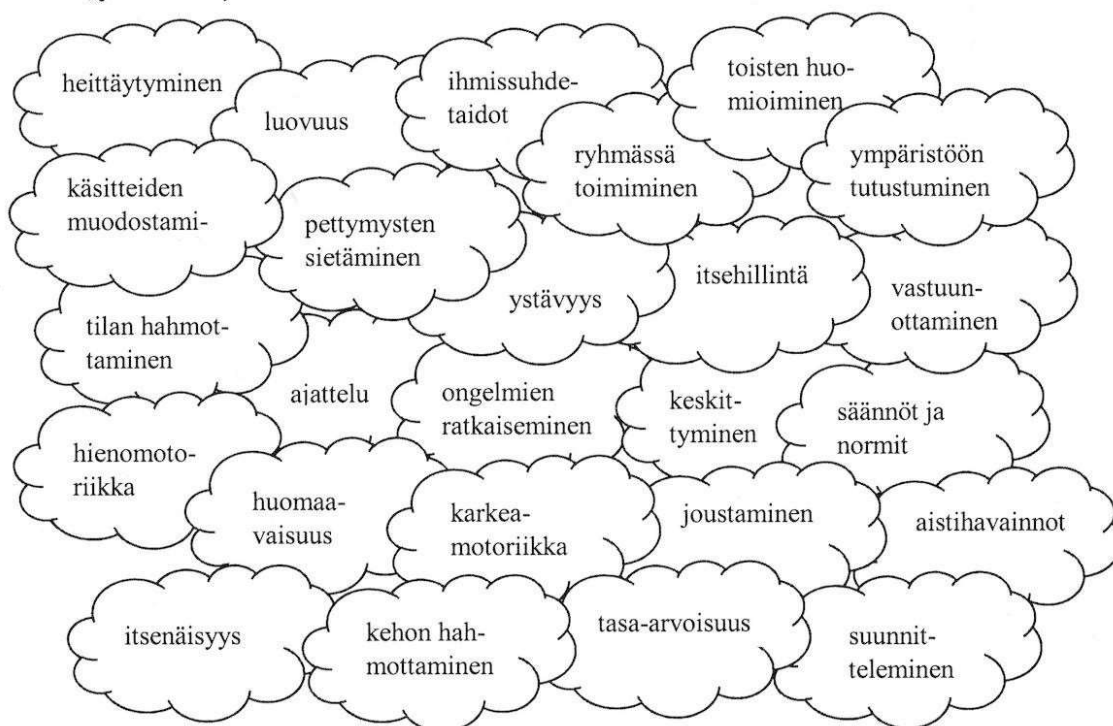
Mäntsälän varhaiskasvatuksessa leikki näkyy, kuuluu, elää ja liikkuu. Leikki on lapsen tapa jäsentää maailmaa, jolloin lapsi tuo esille leikissään myös tosielämän tilanteita. Leikin lähtökohdina ovat lasten tarpeet, jolloin leikkiä tulee suunnitella myös yhdessä lasten kanssa. Lapselle leikki on aina oppimisen mahdollisuus, väline ja työtapana. Leikki on tärkein osa varhaiskasvatuksen kokopäiväpedagogiikkaa.

Leikkitalanteet vaativat aikuisen läsnäoloa. Henkilöstö on leikissä läsnä ja seuraa aktiivisesti leikkiä eri rooleissa. Tällöin henkilöstö voi ohjata, tukea ja kannatella leikkiä lasten leikkitalanteiden pohjalta. Henkilöstö havainnoi ja dokumentoi lasten leikkiä yhdessä lasten kanssa tunnistuen leikin kehitysvaiheet ja ymmärtäen leikin merkityksen. Henkilöstön on huolehdittava siitä, että kukaan ei joudu ulkopuoliseksi leikkitalanteissa. Leikin tukemisessa aikuisen on tarvittaessa mentävä omalle epämurkuvuusalueelleen. Leikkitalanteista kerrotaan huoltajille.

Leikkiympäristöjä suunnitellaan ja muokataan yhdessä lasten kanssa siten, että myös pitkäkestoinen leikki mahdollistuu. Mäntsälässä lähiympäristöt, luonto, metsät ja pihat ovat luonteva osa lasten leikkiympäristöjä. Henkilöstö käyttää leikin jäsentämiseen ja ohjaamiseen erilaisia menetelmiä kuten teemaleikki, roolileikki, leikkiminen pienemmissä ryhmissä, leikkikerhot, leikkikartta ja mallintaminen.

Asioita, jotka kehittyvät lasten leikkiessä:

Kuva 9. Leikki sisältää paljon. (Lähde Peda.net)

4.5. Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetussuunnitelman perusteiden mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisun monet muodot
- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn.

Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

4.5.1. Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittämiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten

kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Kasvatuksessa ja opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä, ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuvio 2. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa ja sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa tuetaan kielellisen identiteetin kehittymistä kehittämällä lasten vuorovaikutustaitoja. Henkilöstö on malli lapselle vuorovaikutustaitojen harjoittelemisessa. Lasten kanssa sanoitetaan yhdessä myös tunteita. Arjessa käytetään tarvittaessa vuorovaikutusta ja kielellistä ilmaisua tukevia kuvia. Lasten kertomuksia dokumentoidaan esim. saduttamalla. Digitaalista välineistöä ryhmissä ovat esim. tabletit, mobiilit ja tietokoneet, joita hyödynnetään kielellisten taitojen kehittymisen tukemisessa.

Pienryhmätoiminta tukee lasten kielellisten taitojen kehitystä. Kieli on läsnä kokopäiväisesti kaikissa arjen tilanteissa. Lapsiryhmässä olevat eri kieli- ja kulttuuritaustat huomioidaan ryhmässä.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa hyödynnetään kirjasto-auton ja kirjaston palveluita.

4.5.2. Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen, käsityöllisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen

toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoittamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väriin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, hienomotorisia taitoja, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta sekä muotoilua harjoitellaan lapsille soveltuvien käsityön teknisen työn ja tekstiilityön työtapojen avulla. Näitä työtapoja voivat olla esimerkiksi muovailu, leikkaaminen, naulaaminen, sahaaminen ja ompelu. **Käsityöllisen ilmaisun** tavoitteena on tarjota lapsille kokeilun, tutkimisen, yhteisöllisen tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia käsityön tekniikoita. Lapset saavat ideoita ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten kanssa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemiseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työestetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa toiminnan lähtökohta on tekemisen ilo ja lapsen hyvinvoinnin edistäminen. Tavoitteena on, että jokaisella lapsella olisi mahdollisuus ilmaista itseään omalla tavallaan ja saada siitä hyvää oloa. Lapset ovat itse aktiivisesti suunnittelemassa toimintaansa ja omaa tuotostaan. Henkilöstö kannustaa lapsia itse kokeilemaan ja ideoimaan. Henkilöstö huolehtii, että erilaisia ilmaisun muotoja on tarjolla kaikille lapsille.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea taidetta ja kulttuuria omassa kasvu- ja oppimisympäristössään. Lasten tekemiä töitä arvostetaan ja niitä laitetaan esille. Esiintymistilanteita lapsi saa harjoitella paitsi omatoimisesti myös esimerkiksi yhteisillä lauluhetkillä tai juhlissa.

Varhaiskasvatuksessa tutustutaan musiikkikulttuuriin lasten kiinnostuksen kohteiden pohjalta. Tarjolla olevia konsertteja ja muita musiikkiesityksiä hyödynnetään. Lapset tekevät myös omia musiikkiesityksiä ja esiintyvät muille yhteisöille.

Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan kulttuuritarjontaa ja muita palveluita. Tällaisia ovat esimerkiksi Saaren joulumaa, kirjastopalvelut: kirjasto-auto ja satutunnit pääkirjastossa, museot, harrastajateatterit, muistomerkit ja kartanot.

4.5.3. Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden** sekä **median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvallisiksi ja hyväksytyiksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonnottomuutta. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenvierailuun liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänskysymyksiä.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen

huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa korostuu vuorovaikutus ja tunnetaitojen harjoittelu. Yhteiset säännöt ja toimintatavat sovitaan yhdessä lasten kanssa. Varhaiskasvatuksessa näkyy lapsuuden arvostaminen. Leikki on ominainen tapa toimia ja tutkia ympäristöä.

Mäntsälässä on monimuotoinen ympäristö ja historia. Lähiympäristön havainnoista keskustellaan yhdessä henkilöstön, lasten ja huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksen aikana tutustutaan mahdollisuuksien mukaan johonkin Mäntsälän kulttuurikohteista (näitä ovat mm. kartanot, kirkko, kunnantalo, seurojentalo, museot), lähiympäristön henkilöihin tai perinteisiin historiallisesta näkökulmasta. Lasten kiinnostuksen kohteet lähiympäristöä kohtaan hyödynnetään. Myös huoltajien kokemus, suhteet paikalliseen kulttuuriin ja historiallisiin kohteisiin ja henkilöihin hyödynnetään arjessa.

Katsomuskasvatusta toteutetaan yhteistyössä huoltajien ja evankelisluterilaisen seurakunnan kanssa. Vuoden kierrossa huomioidaan suurimmat kirkkopyhät, joulukuukausi ja pääsiäinen. Lapset osallistuvat mahdollisuuksien mukaan joulukuukausi- ja kevätkirkkotapahtumiin. Lapsen palvelusopimukseen ja tarvittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan katsomuskasvatukseen liittyviä asioita.

Mediakasvatusta toteutetaan tutustumalla yhteiskunnallisiin ilmiöihin eri viestintäkanavien ja varhaiskasvatustyöskytössä olevien digitaalisten välineiden, sovellusten ja ympäristöjen avulla.

4.5.4. Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhderekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Eriaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikojen havainnoimalla.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävästä elämäntapaa. Ympäristökasvatus

sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemuksen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestävään elämäntapaan mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävä elämäntavan ylläpitämisestä.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja ja muita arjen teknologisia ratkaisuja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

Mäntsälässä luonto on lähellä. Metsäretket kuuluvat varhaiskasvatuksen arkeen. Lähiluonto mahdollistaa ja luo puitteet tutkivalle oppimiselle. Varhaiskasvatusryhmissä harjoitellaan matemaattisia taitoja kaikissa arjen tilanteissa. Mäntsälässä toimii kaksi luontoesiopetusryhmää. Henkilöstö opastaa ja toimii mallina lapsille kestävä kehityksen periaatteiden mukaisessa toiminnassa.

Oman osaamisen jakamista toisten lasten kanssa tuetaan. Henkilöstö havainnoi ja dokumentoi lasten ajattelutaitojen kehittymistä.

4.5.5. Kasvan, liikun ja kehityn

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveille kasvulle, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella

tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikuntaa. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoiltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikojia tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenaikalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikunnan ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömisen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

Mäntsälässä luonto- ja lähiliikuntapaikat tarjoavat mahdollisuuden monipuoliseen liikkumiseen. Mäntsälän varhaiskasvatus osallistuu mahdollisuuksien mukaan liikuntakasvatukseen liittyviin ohjelmiin. Liikuntakasvatuksen pohjana on Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset 2016.

Ruokakasvatuksen osalta yhteistyötä tehdään ruokapalvelujen tuottajan kanssa. Ruoanvalmistuksessa noudatetaan Terveyttä ja iloa ruuasta- varhaiskasvatuksen ruokailusuositusta.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa noudatetaan hygieniaohteistuksia.

Kierrättämistä harjoitellaan yhdessä lasten kanssa. Esimerkiksi jätteiden lajittelu, paperihävikin pienentäminen ja lelujen korjaaminen ovat osa kestävästä kehityksestä.

Lapsille opetetaan turvataitoja. Omaa ja toisen kehoa kunnioitetaan.

4.6. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatustilanteiden mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä. Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielenään sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettiä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisu- ja viittomavarantoa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti ja pedagogisesti suunniteltuna kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä erilaisissa kasvatustilanteissa ja opetustilanteissa. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuväline. Kielen ymmärtämisen ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja

suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Lapsen kielen kehitykseen liittyvää suomen/ruotsin kieleen tutustumista ja opettelua ei tule rinnastaa varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen (luku 5). Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

4.6.1. Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyyksikautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielellä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatuslaissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli

mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kieltenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikyllyn kaltaisia.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa ruotsin- ja saamenkielinen varhaiskasvatus järjestetään tarvittaessa lähikuntien tai yksityisten palvelujen järjestämänä ostopalveluna.

Kielipeda- työväliseen avulla tarkastellaan yhteistyössä huoltajien kanssa monikielisen lapsen kielimaailmaa ja seurataan lapsen suomen kielen taitojen edistymistä, mikäli lapsen äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi tai saame sekä lapselle, joiden suomen kielen taito on osittain puutteellinen. Lisäksi Kielipeda voidaan laatia lapselle, jonka suomenkielen taidon kehittymistä seurataan (esim. monikielisessä perheessä). Kielipeda täydentää lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Mäntsälän kotouttamisohjelmassa 2017 - 2021 on kuvattu varhaiskasvatusikäisten kotoutumisen tukemisen linjaukset. Mäntsälän englanninkielinen Montessorileikkikoulu tarjoaa englanninkielistä varhaiskasvatusta.

4.7. Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa tarkennetaan seuraavia pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita huomioiden lasten ikä ja kehitys sekä eri toimintamuotojen ominaispiirteet. Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja sisältöjä eri toimintamuodoissa voidaan täsmentää paikallisissa suunnitelmissa.

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan ja tarkennetaan

- pedagogisen toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen periaatteita sekä seurannan ja arvioinnin käytäntöjä*
- varhaiskasvatuksen pedagogisen dokumentoinnin periaatteita ja käytäntöjä*
- monipuolisten työtapojen valintaa ja käyttöä ohjaavia periaatteita*
- käytäntöjä, jotka tukevat lasten leikkiä inklusiivisten periaatteiden mukaisesti*
- oppimisen alueiden tavoitteita ja sisältöjä*
- lasten mielenkiinnon kohteiden ja osallisuuden huomioon ottamisen tapoja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa*
- eri kieli- ja kulttuuriryhmien varhaiskasvatuksen toteuttamista*
- kaksikielisen varhaiskasvatuksen toteuttamista, mikäli sitä järjestetään*
- vieras- ja monikielisten lasten suomen/ruotsin kielen oppimisen tukemista*
- perheen kielivalintoihin ja äidinkielen tukemiseen liittyvää yhteistyötä ja käytäntöjä.*

5. Lapsen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea siten kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty. Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden. Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

5.1. Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä on velvollinen antamaan lapselle hänen tarvitsemaansa tukea päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarve arvioidaan ja tukea järjestetään viivytyksettä. Tuki varhaiskasvatuksessa järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät, lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen pienryhmässä tai erityisryhmässä.

Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen.

Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää tuen järjestämisen käytännöistä, toteuttamisesta, toimintatavoista ja arvioinnista päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi annettavan tuen vaikuttavuutta ja riittävyyttä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää yhteistyörakenteista, vastuista ja toimintatavoista liittyen huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä monialaiseen yhteistyöhön. Monialaisen yhteistyön osalta päätetään myös työnjako eri toimijoiden kanssa tuen järjestämisessä. Varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi sitä edellyttää.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että lapsen oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkitsemis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä toteutuu.

Päätöksen tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista tekee varhaiskasvatuksen järjestämism vastuussa oleva kunta. Jos kyseessä on yksityisen palveluntuottajan tuottama varhaiskasvatus, päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta.

Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä.

Tuen tarpeen arviointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnkuviansa ja vastuidensa mukaan.

Toimipaikan johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla. Johtaja huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen

varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunniteltu tuki arvioidaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Erityisopettajan antama tuki voi olla lapsikohtaista ja/tai ryhmässä toteutettavaa opetusta. Tuki voi olla säännöllistä, osatai kokoaikaista. Sitä voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena tai yhteisopettajuutena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien konsultoinnissa. Varhaiskasvatuksen opettajaksi ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettajaksi kelpoinen henkilö on vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavasta tuen suunnittelusta ja toteuttamisen arvioinnista.

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta. Tuen suunnittelu ja arviointi voidaan tehdä yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan ja/tai erityisopettajan kanssa. Lapsen edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia, joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Tämä voi myös tarkoittaa esimerkiksi sitä, että avustaja auttaa muita lapsia, kun varhaiskasvatuksen opettaja toimii tukea tarvitsevan lapsen kanssa ja tuo vuorovaikutustilanteeseen lapsen yksilöllisiin tavoitteisiin liittyviä pedagogisia sisältöjä.

Mäntsälässä lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Tuki annetaan ensisijaisesti erilaisin järjestelyin inklusiivisten periaatteiden mukaisesti lapsen omassa kunnallisessa tai yksityisessä päiväkotitai perhepäivähoitoryhmässä. Tuen tasoa ja tarvetta arvioitaessa, on mahdollista tehdä siirto hoitomuodosta toiseen. Lapsiryhmän kokoa arvioitaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu ja tuen tarve ja se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Mäntsälässä muodostetaan tuen tarpeen mukaan pienryhmiä. Näissä ryhmissä konsultoivan varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki korostuu konsultointina ja samanaikaisopettajuutena. Lapsen tarvitsema tuki aloitetaan viivytyksettä. Osana tuen järjestämistä tehostetaan yhteistyötä huoltajien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kesken: mm. arviointikeskusteluja pidetään useammin, yhteydenpito huoltajien ja verkostojen kanssa tiiviimpään, ohjataan tarvittavan tuen piiriin, ohjausta erilaisten kirjojen ja materiaalien hyödyntämiseen, reissuvihko kodin ja varhaiskasvatuksen välille.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa vastataan lasten tuen tarpeeseen sekä osaamisen kehittymiseen konsultoitavien varhaiskasvatuksen erityisopettajien (kveo) työnpanoksella. Tukea tarvitsevan lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksen varhaiskasvatuksen asiantuntija ottaa yhteyttä kveoon, joka on yhteydessä perheeseen ja kartoittaa lapsen tuen tarvetta, sekä tekee mahdollisesti kotikäynnin. Kveot tekevät yhteistyötä päiväkotien johtajien kanssa mm. lasten ryhmiin sijoitteluun liittyvissä asioissa. Lasten tuen tarpeet käsitellään kveotiimissä. Varhaiskasvatuspäällikkö osallistuu kveotiimiin, kun tukeen liittyviä asioita käsitellään.

5.2. Yhteistyö tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa sekä tarvitsemaansa tukea. Lapsen tuki edellyttää toimivia paikallisia yhteistyörakenteita ja yhteisöllisten toimintatapojen kehittämistä.

5.2.1. Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta

ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan.

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia. Lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä.

Jos varhaiskasvatuksen henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista, Mäntsälässä keskustellaan asiasta lapsen huoltajien kanssa. Ryhmän kasvattaja tai huoltaja voi pyytää konsultoivan varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultointia lapsen tilanteeseen liittyen.

Lapsen osallisuus huomioidaan vasuprosessin aikana erilaisin haastatteluin, joissa tarvittaessa käytetään kuvataukea lapsen itseilmaisun tukena.

5.2.2. Monialainen yhteistyö

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvolan ja muiden sosiaalitoimen palvelujen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatuspalvelujen ja sairaalan tai muun vastaavan tahon keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

Lapsi voi vaikean vammaisuuden tai sairauden vuoksi tarvita pidennettyä oppivelvollisuutta. Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen liittyvistä päätöksistä ja toteuttamisen vaihtoehtoista määrätään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa.

Mäntsälässä pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvat lapset saavat erityistä tukea. Suositus pidennetystä oppivelvollisuudesta ja sen alkamisajankohdasta tulee erikoissairaanhoidosta, lasta tutkivalta taholta. Huoltajat hakevat lapselleen pidennettyä oppivelvollisuutta. Huoltajilla on oikeus myös kieltäytyä pidennetystä oppivelvollisuudesta, mikäli huoltajalla on siihen hyvin perusteltu syy. Ennen erityiseen tukeen siirtymistä varhaiskasvatuksen opettaja yhteistyössä konsultoivan varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa laatii lapselle pedagogisen selvityksen, joka käsitellään yhdessä moniammatillisen (kuraattori, psykologi tai terveydenhoitaja) henkilöstön kanssa hyödyntäen asiantuntijalausuntoja. Mäntsälässä hallintopäätöksen lapsen siirtymisestä pidennettyyn oppivelvollisuuteen tekee tukipalvelujen erityisasiantuntija. Pidennetyn oppivelvollisuuden lapset noudattavat esiopetussuunnitelmaa. Esiopetuksessa oleville erityistä tukea saaville lapsille laaditaan henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) yhdessä varhaiskasvatuksen henkilöstön, huoltajien ja lasta hoitavien tahojen kanssa. HOJKS päivitetään tarpeen mukaan, vähintään kerran vuodessa, ja arvioidaan tavoitteiden saavuttaminen kevätkaudella.

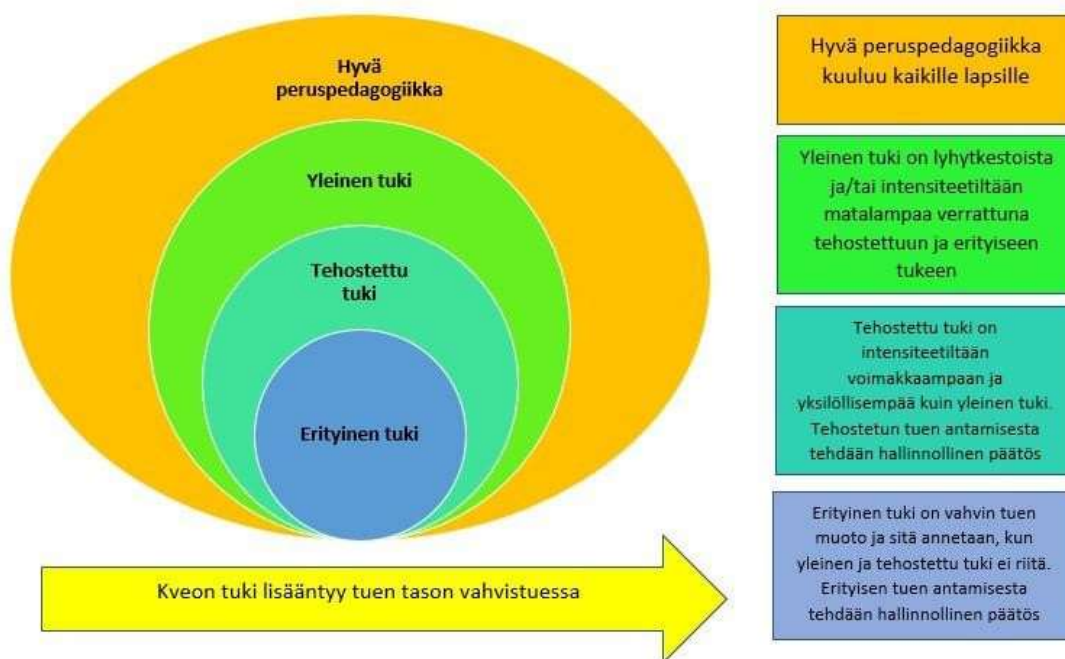
5.3. Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtapoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Lapselle määritellään sopivin tuen taso ja tuen muodot tuen antamisen periaatteiden mukaisesti, mikäli laadukas pedagogiikka ei vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.

Lapsella on oikeus saada tukea sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Lapsella on myös oikeus tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa niistä tukitoimista ja apuvälineistä, joita lapsi tarvitsee varhaiskasvatukseen osallistumiseensa. Tällaisia ovat esimerkiksi

- liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliliuskat ja kaiteet tai
- lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet, kuten kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti ja tuen taso arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea. Tehostettua tai erityistä tukea saava lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja perhepäivähoidon henkilöstön mitoituksessa.

Kuva 10. Tuen toteuttaminen Mäntsälän varhaiskasvatuksessa

5.3.1. Yleinen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Yleistä tukea toteutetaan lapsen omassa ryhmässä.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä tuen muodoista, esimerkiksi yksittäisistä pedagogisista ratkaisuksista sekä tukitoimista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen tuki on lyhytkestoista ja/tai intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai osa-aikaista erityisopettajan antamaa tukea.

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöksen antamista, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Yleinen tuki järjestetään varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön yhteistyössä. Mahdollisista tukipalveluista, kuten tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös.

Mäntsälässä käytetään *Pedagogisen toiminnan arvioinnin lomaketta*, johon on avattu pedagogisia järjestelyjä ja toimintatapoja työvälineeksi henkilöstölle. Lomake toimii tiimin työvälineenä koko toimintakauden ohjeistaan hyvän pedagogisen arjen toteuttamiseen. Yleinen tuki toteutetaan lapsen omassa ryhmässä.

Ryhmän opettaja kirjaa vasuun lapsen yleisen tuen tarpeen ja tavoitteet yhteistyössä huoltajien kanssa, konsultoiden tarvittaessa konsultoivaa varhaiskasvatuksen erityisopettajaa. Kveo osallistuu tarpeen mukaan lapsen vasukeskusteluun. Vasukeskustelu voidaan pitää monialaisena yhteistyönä, koollekutsujana toimii ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja.

5.3.2. Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti ja yhteisöllisesti suunniteltuna tehostettuna tukena, kun yleinen tuki ei riitä. Tuki on intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Tukea annetaan lyhytkestoisesti tai pidempään jatkuvana lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja se aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä. Tehostettua tukea annetaan niin kauan kuin lapsi tarvitsee sitä.

Lapsen tukea tehostetaan tuen suunnittelulla ja toteuttamistapojen lisäämisellä tai niitä vahvistamalla. Tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tuen muodoista. Oikea-aikaisesti annettu tehostettu tuki ennaltaehkäisee lapsen myöhempää tuen tarpeiden moninaistumista.

Lapsen mahdollista myöhempää diagnoosia tai kuntoutuksen aloittamista ei voida käyttää tuen saamisen ehtona. Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös.

Mäntsälässä ryhmän henkilöstö ja konsultoiva varhaiskasvatuksen erityisopettaja arvioivat tuen riittävyttä yhdessä huoltajien kanssa. Jos lapsi tarvitsee tehostettua/rakenteellista tukea, kirjaa ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja kuvauksen lapsen tuen tarpeesta lapsen vasuun. Kuvaukseen liitetään mahdolliset asiantuntijanlausunnot. Esitykset tehostetun tuen tarpeesta toimitetaan kveotyöryhmän käsittelyyn, jonka jälkeen varhaiskasvatuspäällikkö tekee tuen tarpeesta, tukipalveluista, kuten tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä hallintopäätöksen.

Tehostettu tuki on yksilöllisempää ja suunnitelmallisempaa kuin yleinen tuki. Tehostetussa tuessa yhteistyö huoltajien kanssa tiivistyy. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan ja tarvittaessa monialaisen verkoston yhteistyö lisääntyy tuen vahvistuessa. Tehostetun tuen toteuttaminen on koko ryhmän henkilöstön vastuulla.

Ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja kirjaa lapsen ja huoltajan kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman, joka sisältää tehostetun tuen suunnitelman. Lapsi pääsee osallistumaan varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan omien taitojensa ja kykyjensä mukaisesti huomioiden esim. kuvatuki. Tehostettua tukea arvioidaan vähintään kerran vuodessa. Lapsen tuen muuttuessa, varhaiskasvatuspäällikkö tekee uuden hallintopäätöksen. Kveo osallistuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan ja arviointiin tarvittaessa.

5.3.3. Erityinen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti suunniteltuna erityisenä tukena, kun yleinen tuki tai tehostettu tuki ei riitä. Erityistä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erityinen tuki on vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen taso. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla.

Lapsella on oikeus saada erityistä tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös.

Mäntsälässä ryhmän henkilöstö ja konsultoiva varhaiskasvatuksen erityisopettaja keskustelevat huoltajien kanssa erityisen tuen tarpeesta ja tuen toteuttamisesta. Ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja kirjaa kuvauksen lapsen tuen tarpeesta lapsen vasuun. Kuvaukseen liitetään mahdolliset asiantuntijanlausunnot. Esitykset erityisen tuen tarpeesta toimitetaan kveotyöryhmän käsittelyyn, jonka jälkeen varhaiskasvatuspäällikkö tekee tuen tarpeesta, tukipalveluista, kuten tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä hallintopäätöksen.

Erityinen tuki on yksilöllistä ja suunnitelmallisempaa kuin tehostettu tuki. Erityinen tuki sisältää tarvittaessa rakenteellisia tukitoimia. Erityisessä tuessa yhteistyö huoltajien kanssa korostuu. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan ja tarvittaessa monialaisen verkoston yhteistyö lisääntyy tuen vahvistuessa. Erityisen tuen toteuttaminen on koko ryhmän henkilöstön vastuulla.

Ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja kirjaa lapsen ja huoltajan kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman, joka sisältää erityisen tuen suunnitelman. Lapsi pääsee osallistumaan varhaiskasvatussuunnitelmaan omien taitojensa ja kykyjensä mukaisesti huomioiden esim. kuvatuki. Erityistä tukea arvioidaan vähintään kerran vuodessa. Tuen asteen muuttuessa, varhaiskasvatuspäällikkö tekee uuden hallintopäätöksen. Kveo osallistuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan ja arviointiin tarvittaessa.

Pidennetyn oppivelvollisuuden prosessi on kuvattu kappaleessa 5.2.2. Monialainen yhteistyö.

5.3.4. Tuen muodot

*Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti. Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tukitoimet suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää **pedagogisia, rakenteellisia** ja **hoidollisia** tuen muotoja.*

Lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa.

Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä lapselle selkeän ja ennakoitavan päivärutmin luominen. Lapsen tukeen kuuluvat muun muassa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat. Näitä voivat olla puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten viittomat, kuvat tai erilaiset teknologiset ratkaisut. Lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhteisiä ja johdonmukaisia

pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien käyttöä. Pedagogisiin tuen muotoihin kuuluvat myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi.

Lapsen yksilöllisistä tarpeista nousevia, erityispedagogisia menetelmiä voidaan suunnitella, soveltaa ja toteuttaa joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Varhaiskasvatuksen inklusiivisen arvoperustan mukaisesti pedagogisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ensisijaisesti käyttää toimintatapoja, joissa lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana vertaisryhmää.

Rakenteellisiin tuen muotoihin kuuluu lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoitukseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut sekä niiden muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan. Ryhmän henkilöstörakennetta voidaan vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajalla. Lapsimäärän pienentämisellä muutetaan henkilöstön ja lasten suhdelukua siten, että lapsen tukea voidaan suunnitellusti toteuttaa ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Lisäksi varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkittamis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen sekä pien- tai erityisryhmä voivat olla lapsen tarvitsemia rakenteellisia tuen muotoja.

Hoidollisen tuen muodot tarkoittavat menetelmiä ja toimintatapoja, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon, hoivaan ja avustamiseen. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön ohjauksen ja konsultaation osalta.

Varhaiskasvatuksen toimipaikoissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. Jokaisen lapsen kohdalla tehdään lapsen tilanteen kokonaisarviointi. Lapsen lääke- tai sairaudenhoito ei ole riippuvainen varhaiskasvatustilanteesta, vaan hoitoa annetaan tuen tasosta riippumatta lapsen tarpeen mukaan.

Tuen pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten toimintatapojen tulee olla lapsen edun ja tuen tarpeen mukaisia, ja niissä käytetään paikallista ja tapauskohtaista harkintaa. Esimerkiksi lapsen apuvälineiden käyttöä tai avustamista suunniteltaessa tulee ensisijaisesti järjestää nämä tukitoimet niin, että lapsi on osa vertaisryhmää ja mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa.

Pedagoginen tuki

Mäntsälässä on laadittu Pedagogisen toiminnan arviointi- lomake. Lomake toimii tiimin työvälineenä koko toimintakauden ohjeistaen hyvän pedagogisen arjen toteuttamiseen. Ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja vastaa oman ryhmänsä pedagogiikan suunnittelusta ja toteutuksesta ryhmän muun henkilöstön kanssa. Pedagogisen tuen järjestämisen suunnittelussa voidaan hyödyntää ryhmävasua. Yksi pedagogisen tuen muoto on henkilöstön kouluttaminen ja osaamisen lisääminen.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa vastataan lasten pedagogisen tuen tarpeeseen sekä osaamisen kehittymiseen konsultoitujen varhaiskasvatuksen erityisopettajien (kveo) työnpanoksella. Pedagoginen tuki mahdollistuu oikea-aikaisella ja joustavalla kveon tuella: yhteistyöllä, konsultaatiolla, rinnalla kulkemisella, mallintamisella ja osaamisen jakamisella. Kveojen määrä mahdollistaa myös jatkuvan pedagogisen yhteistyön tekemisen päiväkodin johtajan ja kveon välillä, henkilöstön ja lapsen parhaaksi.

Rakenteellinen tuki

Rakenteellisiksi tukitoimiksi kutsutaan erillisiä resursseja, joita voidaan osoittaa lapsille, jotka tarvitsevat tehostettua tai erityistä tukea.

Konsultoivan erityisopettajan työhön kuuluu konsultointia, reflektointia, rinnalla kulkemista, mallintamista ja osaamisen jakamista. Samanaikaisopettajuus on kveon ja ryhmän kasvatushenkilöstön suunnitelmallista yhteistyötä. Sitä voidaan toteuttaa erilaisin tavoin mm. pienryhmätoimintana. Samanaikaisopetus painottuu niihin ryhmiin, joissa on paljon tuen tarvetta. Kveo tekee yhteistyötä ryhmän opettajan ja koko tiimin sekä päiväkodin johtajan kanssa. Kveo vastaa yhdessä ryhmän opettajan kanssa monialaisen tiimin kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Perhepäivähoidossa lapsen mahdollinen tuen tarve huomioidaan kveon konsultaatiolla.

Lisäresurssina voidaan hyödyntää erilaisten hankkeiden kautta saatavia työntekijöitä (esim. resurssi varhaiskasvatuksen erityisopettaja, avustaja). Tuki annetaan ensisijaisesti erilaisin joustavin järjestelyin lapsen lähipäiväkodissa.

Lapsiryhmien muodostamisessa huomioidaan lasten yksilölliset tuen tarpeet, ikäjakauma ja mahdolliset asiantuntijoiden lausunnot. Ryhmiä, ryhmäkokoja ja toimintakokonaisuutta suunnitellaan lasten tarpeita tukeviksi yhteistyössä päiväkodin johtajan, varajohtajan ja kveon kanssa. Ryhmiä voidaan aloittaa pienempänä tarvittaessa. Jos ryhmässä on useita tuen lapsia, voidaan tukimuotona käyttää pienennettyä ryhmäkokoja eli pienryhmää. Lapsiryhmät suunnitellaan aina ennen toimintavuoden alkua.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa työskentelee lisäresurssina avustajia. Avustajat mahdollistavat osaltaan lapselle annettavan pedagogisen toiminnan ja osallisuuden järjestämisen ryhmässä. Toiminnasta ja sen suunnittelusta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja. Avustaja ja henkilöstö tukevat lapsen itsenäisyyttä niin, että tulevaisuudessa tuen tarve vähenisi. Avustajat kohdennetaan lasten tarpeiden mukaan joustavasti. Pääasiassa Mäntsälän kunnan avustajat kohdennetaan useampaa lasta kohden. Avustajatarpeet ja sijoittuminen käsitellään Varhais erityiskasvatuksen työryhmässä (VEK:ssä) ja päätöksen näistä tekee varhaiskasvatuspäällikkö.

VEK-ryhmä kokoontuu säännöllisesti, vähintään 3–4 kertaa vuodessa ja siihen osallistuvat varhaiskasvatuspäällikkö, kaikki konsultoivat varhaiskasvatuksen erityisopettajat ja nimetyt päiväkodin johtajat. Työryhmän tehtävänä on suunnitella, miten rakenteelliset tukitoimet jaetaan tuen tarpeiden kesken huomioiden koko kunnan resurssit. Lopulliset päätökset tuesta ja sen alkamisesta tekee varhaiskasvatuspäällikkö. Tuen myöntämisen lisäksi VEK-työryhmä linjaa lakien, asetusten ja toimintaverkostoissa tapahtuvien muutosten vaikutuksia Mäntsälän varhaiskasvatuksessa ja sen esiopetuksessa. Tarpeen mukaan lomakkeiden tarkastaminen ja muuttaminen kuuluu myös VEK-ryhmän työtehtäviin, samoin kuin varhais erityiskasvatuksen kokonaisuuden suunnittelu ja tulevaisuuteen valmistautuminen.

Mäntsälässä on mahdollisuus ostaa vaatimaan erityiseen tukeen Valterin palveluita. Yhteistyö on tärkeää päiväkodin johtajan ja kveon kanssa asiasta päätettäessä. Valterista ostettu tuki on pääasiassa konsultatiivista tai työnohjauksellista sille henkilöstölle, jonka ryhmässä on lapsia, joilla on vakavaa psyykkistä oireilua, autismikirjon haastetta tai kehitysvammaisuutta. Tuki toteutuu moniammatillisesti.

Hoidollinen tuki

Varhaiskasvatuksessa annettavasta lääkehoidosta laaditaan lääkehoitosuunnitelma vasun liitteeksi. Lääkehoidosta vastaavat pääasiassa lääkehoitokoulutuksen saaneet lähihoitajat.

5.4. Lapsen tuen arviointi

Varhaiskasvatuksessa lapsen tukea arvioidaan kaikilla tuen tasoilla. Lapsen tuen tarvetta, sekä tuen riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen yhteydessä tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi alkaa varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen pohjalta. Myös huoltaja, lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö voi tehdä aloitteen.

Tuen antamisen kokonaisuutta tarkasteltaessa arvioidaan aina kunkin lapsen kohdalla, mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Lapsen mielipide ja toivomukset huomioidaan ja huoltajan kanssa toimitaan yhteistyössä arvioitaessa tuen tarvetta, tukitoimenpiteitä ja toteuttamista.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen arviointiin tarpeen mukaan. Sosiaali- ja terveystieteiden osastot osallistuvat arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä, jos arviointi edellyttää myös muuta kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogista asiantuntemusta tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi.

5.5. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki eli tuen taso, muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Henkilöstön tehtävänä on tukea huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

Tuen tarvetta ja toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen kirjataan ja tavoitteita muutetaan lapsen muuttunutta tuen tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen kasvun ja oppimisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta mahdollinen tuki tulee yhteensovittaa esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdollisten aiemmin toteutettujen tukitoimien ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arviointi pitää sisällään kuvauksen tukitoimista, niiden vaikuttavuuden arvioinnista ja kehittämisestä sekä perustelut siitä, millaisista tuen toimista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa hyödynnetään tehtäessä hallinnollista päätöstä annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista. Mikäli lapsen tuen tarvetta on arvioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa, tulee arviointi huomioida annettaessa tehostetun tai erityisen tuen hallinnollista päätöstä tai päätöstä tukipalveluista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti.

Kun lapsi saa varhaiskasvatuksessa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan luvussa 1.3 kuvatun lisäksi seuraavat asiat:

Pedagogiset tuen muodot

- varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärytmiin liittyvät ratkaisut
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- tarvittavat erityispedagogiset menetelmät
- vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö
- käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.

Rakenteelliset tuen muodot

- tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen
- henkilöstön mitoitukseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö

- *pien- tai erityisryhmä tai muu tarvittava ryhmämuoto*
- *varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.*

Hoidolliset tuen muodot

- *perushoitoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät*
- *terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.*

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- *yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa*
- *lapsen tuen toteuttamisen vastuut*
- *erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö*
- *sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio*
- *mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.*

Tuen vaikuttavuuden arviointi

- *tuen tarpeen, riittävyyden ja toteutumisen seuranta*
- *tukitoimien vaikutusten arviointi, arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet sekä arviointiajankohdat.*

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveystyöpalvelut, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma Mäntsälässä

Lapsen tarvitsema tuki kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan (lapsen vasu). Vasuun kirjataan lapsen tukeen liittyvät vastuut ja työnjako, pedagogiset, rakenteelliset ja hoidolliset tuen muodot sekä niiden toteuttamistapa ja arviointi. Pedagogiset asiakirjat kirjataan pääasiassa kokonaisuudessaan lausein. Ranskalaisin viivoin voi luetteloida esim. pedagogisen tuen muotoja. Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Huoltajan ja lapsen osallisuus suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa otetaan huomioon. Annetun tuen vaikuttavuutta tulee arvioida säännöllisesti, ja suunnitelmaa tulee tarkistaa tarpeen mukaan, kuitenkin vähintään kerran vuodessa. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen tulee kirjata ja tavoitteita asettaa uutta tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Konsultoiva varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan ja arviointiin tarvittaessa.

Esiopetuksen oppimissuunnitelma Mäntsälässä

Jokaiselle esiopetusikäiselle lapselle laaditaan omien tavoitteidensa ja tuen tason mukainen oppimissuunnitelma; oppimissuunnitelma, yleisen tuen oppimissuunnitelma, tehostetun tuen oppimissuunnitelma ja erityisen tuen oppimissuunnitelma. Nämä tavoitteet ja tuki ovat voimassa myös esiopetusta täydentävässä varhaiskasvatuksessa. Jos lapsi osallistuu täydentävään varhaiskasvatukseen ollessaan tehostetussa tai erityisessä tuessa, tehdään tuesta hallintopäätös. Hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuspäällikkö. Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin siirtyvän lapsen hallinnollisen päätöksen tekee tukipalvelujen erityisasiantuntija.

Yleinen tuki

Jos laadukas peruspedagogiikka ei riitä, laaditaan lapselle yleisen tuen tavoitteet. Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen ja se muodostuu yksittäisistä tuen muodoista. Yleinen tuki ei vaadi hallintopäätöstä.

Tehostettu tuki

Jos yleinen tuki ei riitä, laaditaan lapselle pedagoginen arvio, jonka perusteella lapsi voidaan siirtää vahvempaan tehostettuun tukeen. Tehostetun tuen aloittaminen ja järjestäminen käsitellään monialaisesti. Monialaisuus toteutuu, kun käsittelyyn osallistuu kuraattori, psykologi tai terveydenhoitaja. Tehostetun oppimissuunnitelman toteutuminen arvioidaan kevätkaudella, jolloin mietitään tuen tarve kouluun siirtyessä.

Pedagoginen arvio laaditaan myös tuleville esioppilaille pääsääntöisesti keväällä ennen esiopetuksen alkua.

Eriytyinen tuki

Ne lapset, joiden kohdalla tehostettu tuki osoittautuu riittämättömäksi, siirretään erityiseen tukeen. Pidennetyt oppivelvollisuuden lapset kuuluvat myös erityisen tuen piiriin. Ennen erityiseen tukeen siirtymistä lapselle laaditaan pedagoginen selvitys, joka käsitellään yhdessä moniammatillisen henkilöstön kanssa hyödyntäen mahdollisia asiantuntijalausuntoja. Pedagoginen selvitys laaditaan myös silloin, kun lapsi tarvitsee koulun alkaessa erityistä tukea. Esiopetuksessa oleville erityisen tuen lapsille laaditaan henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) yhdessä varhaiskasvatuksen henkilöstön, huoltajien ja lasta hoitavien tahojen kanssa. Kveo osallistuu tarvittaessa. HOJKS päivitetään tarpeen mukaan, vähintään kerran vuodessa, ja arvioidaan tavoitteiden saavuttaminen kevätkaudella.

Mäntsälässä on tavoitteena tulevaisuudessa tarkastella tuen arvioinnin vaikuttavuutta, riittävyttä, oikea-aikaisuutta ja ennakoitavuutta.

5.6. Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävä viipymättä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin. Hallintopäätösmenettelyssä noudatetaan hallintolakia. Ennen päätöksen tekemistä varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa. Myös huoltaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle. Hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämismvastuussa oleva kunta, ja päätös on toistaiseksi voimassa. Päätökseen on liitettävä valitusosoitus, koska huoltaja voi hakea siihen muutosta valittamalla. Päätös on aina perusteltava. Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu.

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tuen muodoista
- varhaiskasvatuksen toimipaikasta
- tukipalveluista.

Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, silloin tukipalveluista tehdään erillinen hallintopäätös. Päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tukipalvelut.

Varhaiskasvatuslain piiriin kuuluvassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen hallintopäätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta. Lapsen saadessa varhaiskasvatusta ostopalveluna hankitussa varhaiskasvatuksessa hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämismvastuussa oleva kunta. Myös palvelusetelin myöntänyt kunta tekee tukea koskevan hallintopäätöksen.

Lapsen varhaiskasvatusta voi järjestää useampi kuin yksi varhaiskasvatuksen järjestäjä. Mikäli lapsi osallistuu kahden eri kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen esimerkiksi vuoroasumistilanteessa, hallintopäätöksen tekevät erikseen molemmat kunnat. Tällöin

varhaiskasvatuksen järjestäjillä on velvollisuus toimia tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyössä lapsen edun mukaisesti. Kukin toimija tekee hallintopäätöksen itse.

Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti. Päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Täytäntöönpanolla ennen päätöksen lainvoimaa on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveystalvakuista, kuten lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammaispaalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

Lapsen tuen tarvetta, riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan (ks. luku 5.4). Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen tai muun arvioinnin yhteydessä.

Mäntsälässä hakemuksen tuen tasosta sekä tukipalveluista kirjaa varhaiskasvatuksen opettaja konsultoiden varhaiskasvatuksen erityisopettajaa. Kveo toimii tiiviissä yhteistyössä päiväkodin johtajan kanssa. Tuen hakemus sisältää myös huoltajan kuulemisen. Tuen hakemuksesta tehdään hallintopäätös, josta päättää varhaiskasvatuspäällikkö.

Taulukko 2. Lapsen tuen järjestämisen prosessikaavio

5.7. Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa päätetään ja kuvataan varhaiskasvatuksessa annettavan tuen järjestämisen käytännöt päiväkodissa ja perhepäivähoidossa.

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan

- lapsen tuen järjestämistä ohjaavat paikalliset periaatteet ja käytännöt
- lapsen tuen tarpeen arviointiin liittyvät käytännöt ja vastuut

- tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa: pedagogiset, rakenteelliset ja hoidolliset tuen muodot
- lapsen varhaiskasvatussuunnitelman täydentäminen tuen näkökulmasta luvun 5.5 mukaisesti, suunnitelman laatimiseen ja arviointiin liittyvät paikalliset vastuut ja käytännöt
- lasten ja huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön käytännöt tuen aikana
- monialainen yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- toiminta siirtymävaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytännöt varhaiskasvatuksen aikana ja siirryttäessä esiopetukseen
- tehostetun ja erityisen tuen sekä tukipalveluiden hallintopäätösmenettelyt (huoltajan ja lapsen kuuleminen sekä päätöksen laatiminen, muuttaminen ja kumoaminen).

Yleinen tuki

- yleisen tuen käytännön järjestäminen
- yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken
- yhteistyö huoltajan ja lapsen kanssa
- menettelytavat ja yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa ja yleisen tuen järjestämisessä.

Tehostettu tuki

- tehostetun tuen käytännön järjestäminen
- toimintatavat lapsen tehostetun tuen aloittamisessa, toteuttamisessa ja päättämisessä
- lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan, arviointiin ja tarkistamiseen liittyvät käytänteet
- yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa, tehostetun tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- menettelytavat mahdollisten asiantuntijalausuntojen käytössä
- menettelytavat ja yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa ja tehostetun tuen järjestämisessä.

Erityinen tuki

- erityisen tuen käytännön järjestäminen
- yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa, erityisen tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- menettelytavat mahdollisten asiantuntijalausuntojen käytössä
- menettelytavat ja yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa, erityisen tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien lasten kohdalla lapsen ohjautuminen pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin ja monialainen yhteistyö prosessissa
- yhteistyö muun varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kanssa sekä muu yhteistyö, eri toimijoiden vastuut ja työnjako
- yhteistyö huoltajan ja lapsen kanssa
- toimintatavat, kun erityinen tuki päätetään lopettaa ja tuki jatkuu tehostettuna tai yleisenä tukena.

Varhaiskasvatuslaissa säädetyt tuen muodot

- tuen käytännön järjestäminen
- yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken
- huoltajalle ja lapselle tiedottamiseen ja huoltajan ja lapsen kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyvät toimintatavat.

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa määritellään tulkitsemis- ja avustamispalveluihin sekä apuvälineisiin liittyvät hallinnolliset käytänteet varhaiskasvatuksen järjestäjän päättämällä tavalla.

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja näissä perusteissa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

Mäntsälän kunnassa yksityinen Englanninkielinen Montessorileikkikoulu järjestää vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan perustuvaa varhaiskasvatusta.

6.1. Paikallisesti päätettävät asiat

Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voi olla omaleimainen, mutta se ei voi olla ristiriidassa varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kanssa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää ja kuvaa suunnitelmassa sen lisäksi, mitä perusteasiakirjassa aiemmin määrätään,

- mitkä ovat vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen liittyvät varhaiskasvatuksen arvoperustaa, pedagogisia periaatteita ja ratkaisuja täydentävät näkökulmat*
- miten nämä näkökulmat tulevat esille varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, työtavoissa ja pedagogisessa toiminnassa.*

7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatustilain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatustilain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin. Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista ja säännöllistä. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

7.1. Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on varhaiskasvatuksen kehittäminen sekä lasten kehityksen ja oppimisen edellytysten parantaminen. Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisen tason sekä järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötason näkökulmista.

Kansallisen tason arvioinnin tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskevissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä- ja yksikötason arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa. Järjestäjä- ja yksikötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö tai oppimisympäristöt. Lapsen tuen (luku 5) toteutuminen on keskeinen arvioinnin kohde.

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisesta on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen tuen arviointi sisältyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, olevat paikallisesti päätettävät asiat ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisessa sekä sen arvioinnin suunnittelussa ja toteuttamisessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkistaa varhaiskasvatussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

Arvioinnin kautta saadaan tietoa siitä, mikä on hyvä ja tavoiteltava varhaiskasvatus Mäntsälässä. Arvioinnin tavoitteena on lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaaminen, lapsen äänen kuuleminen sekä lapsen että huoltajien osallisuuden mahdollistaminen. Arviointi palvelee

varhaiskasvatuksen johtamista, suunnittelua ja kehittämistä. Arvioinnin tuloksia hyödynnetään sekä järjestäjä- että yksikkötasolla.

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa arvioinnin pohjana on Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (2018) varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin ja jatkuvan toiminnan kehittämisen malli. Karvin laadunhallintamallin pohjalta varhaiskasvatuksen arvioinnin käytännöt ja jaoteltu lapsen, toimipaikan ja järjestäjä/ kuntatason arvioinnin tasoiksi.

Lapsen tason arviointi:

Lapsilta päivittäin saatu palaute on tärkein arvioinnin ja toiminnan kehittämisen väline. Lapsilta saadaan palautetta havainnoimalla lapsia ja pitämällä lasten kokouksia sekä erilaisilla lapsille tarkoitetuilla tiedonkeruulomakkeilla. Lapsilta kerättyä tietoa tehdään näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin keinoin.

Henkilöstö havainnoi säännöllisesti lasta ja hänen mahdollisia tuen tarpeitaan käyttäen monipuolisesti eri havainnointi- ja arviointimenetelmiä. Lapsihavainnoinnin avulla aikuinen ymmärtää lasta, hänen kokemusmaailmaansa sekä hänen kasvuaan ja kehitystään. Henkilöstö dokumentoi havaintoja. Keskeistä on myös arvioida, kuinka lapsi toimii vertaisryhmässä.

Yksikkötason arviointi:

Tiimit arvioivat omaa toimintaansa säännöllisesti. Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmissa hyödynnetään lapsilta saatua palautetta, keskusteluja huoltajien kanssa ja asiakaskyselyn tuloksia. Yksiköt keräävät huoltajilta palautetta lapsen varhaiskasvatussuunnitelma keskustelun lisäksi myös vanhempainiltojen ja perhetapahtumien yhteydessä. Varhaiskasvatuksen kehittämisessä ja toimintamallien luomisessa hyödynnetään saatua palautetta. Varhaiskasvatuksessa sovelletaan Karvin varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteita ja suosituksia. Valtakunnallisille indikaattoreille luodaan paikalliset kriteerit ja arviointityökalut.

Varhaiskasvatussyksiköissä tehdään säännölliset työsuojelun työpaikkakäynnit, joissa arvioidaan tilojen turvallisuutta ja toimivuutta sekä työyhteisön työhyvinvointia.

Monialaisilta yhteistyökumppaneilta saadaan yksittäisen lapsen osalta palautetta, joka huomioidaan ryhmän toiminnassa ja tuen toteutumisessa. Monialaisen yhteistyön kehittämiseen suhtaudutaan avoimesti.

Järjestäjätason arviointi:

Mäntsälän kunnan tasolla paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat varhaiskasvatuksen arviointia. Kuntatason, yksikkötason ja lapsen tason varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista arvioidaan vuosittain suhteessa kuntastrategioihin. Asiakaskyselyitä tehdään säännöllisesti. Kyselyistä saatua tietoa hyödynnetään Mäntsälän varhaiskasvatuksen kehittämisessä sekä hallinnon että yksiköiden tasolla. Kyselyn tulokset ovat myös huoltajien nähtävissä.

Varhaiskasvatusta arvioidaan säännöllisesti vuosisuunnitelman mukaisesti:

Päivittäin	Viikoittain	Kuukausittain	Kvartaali/ Puolivuosittain	Vuosittain
havainnointi	tiimikokoukset	pedagogiset kokoukset	ryhmän varhaiskasvatussuunnitelman arviointi	lapsen varhaiskasvatussuunnitelman arviointi
pedagoginen dokumentointi	lasten tuottama arviointi		kehkeytyvän toimintasuunnitelman arviointi	asiakaskysely
varhaiskasvatuksen henkilöstön jatkuva itsearviointi ja toiminnan reflektointi	huoltajilta saatu palaute		kehittämiskohteiden arviointi	kuntatason vasun arviointi asiakirjana
			vanhempainillat toiminnalliset tapahtumat	kehityskeskustelut
				henkilöstökyselyt

Taulukko 3. Arvioinnin vuosisuunnitelma

7.2. Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa tarkennetaan perusteissa kuvattuja varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin periaatteita ja käytäntöjä. Lisäksi paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa päätetään ja kuvataan, miten

- *varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa*
- *lapsen tuen toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa*
- *lapsilta, huoltajilta ja muilta yhteistyötahoilta saatua palautetta kerätään ja hyödynnetään laadun ylläpitämisessä ja parantamisessa*
- *arvioinnissa saatuja tietoja hyödynnetään varhaiskasvatuspalvelujen johtamisessa ja kehittämisessä*
- *arvioinnin keskeiset tulokset julkistetaan.*